

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 7 / 2025

СӨЕМГІН КӘ

ISSN 0869-1398

Әлфия Айдарская
тормыш
КАГЫЙДӘЛӘРЕ

ТУЙ ЭТИКЕТЫ
гаиләнең
беренче бәйрәме

төрөк десерты
ЖИЛӘКЛЕ РЕВАНИ
аш-су

ЛӘЙСӘН
ЗӘЙДУЛЛИНА:

«Мин бәхетле дин әйтергә курыкмыйм».

Хәтер – Хәтер – мәңгелек... мәңгелек...

Әниемнең абыйсы – Ибәтуллин Вәли Ибәтулла улы 1919 елның 19 мартында Кукмара районы Сабанчы авылында туа. Мәктәпне тәмамлагач, агроном һөнәрен үزلәштерә. 1939 нчы елның 18 октябрендә Совет Армиясе сафларына чакырыла.

Абыемның хәрби хезмәте тәмамланырга өлгерми, илебегзә фашистлар басып керә. 1941 елның августынан ул 71 нче укчылар гвардия полкының 24 нче укчы дивизиясендә Ватаныбыз азатлыгы өчен көрәш юлын башлый. Хәрби хезмәте сугышчан батырлык юлы белән тоташып китә. Ил алдындагы бурычын үтәп, 62 нче армиядә, 11 нче механикаштырылган бригадада, 5 нче гвардиянең механикаштырылган корпусында, 4 нче гвардиянең танк армиясендә, 80 нче мотоукчылар полкының 57 нче мотоукчылар дивизиясендә сугышчан юл үтә.

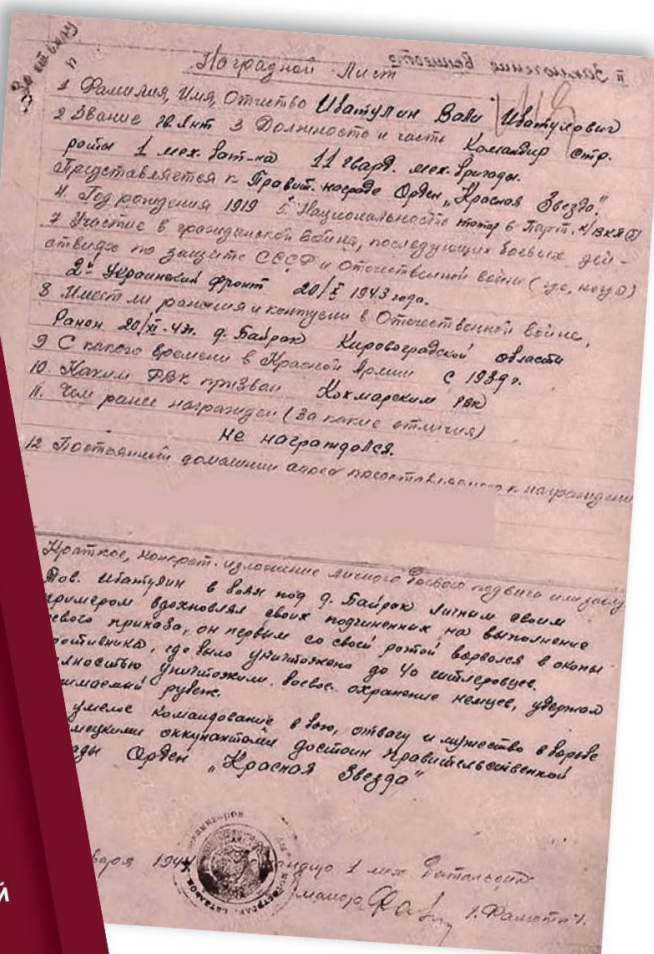
Вәли абый Ленинград оборонасында, Кенигсберг шәһәрен штурмлауда, Берлинны яулап алу операцияләрендә катнаша. Сталинград, Воронеж, Степной, 2 нче һәм 4 нче Украина фронтларында алгы сызыкта була. Аңа тапшырылган бүләкләү кәгазендә күренгәнчә, үз ротасын һәрвакыт җиңүгә өметләндереп, хәрби дәрәжәдә тәртиптә тотып, беренчеләрдән булып һөҗүмгә күтәрелгәннәр. Аның батырлыклары санап бетергесез. Шуларның берсе – Германия жирлегендәге бәрелешләрдә Вәли абый берүзе кулында булган коралы белән биш фашистны юк итә һәм икесен кулга төшерүгә ирешә.

Сугыш кырында күрсәткән кыюлыгы нәтижәсендә Вәли Ибәтулла улы гвардия лейтенанты, гвардия өлкән лейтенанты һәм подполковник дәрәжәләренә ирешә. Ватан алдындагы бурычын намуслы башкарганы өчен II дәрәжә Ватан сугышы ордены, Кызыл Байрак, Кызыл Йолдыз, I, II дәрәжә Ватан сугышы орденнары; «Сугышчан казанышлары өчен», «Батырлык өчен», «Праганы азат итү өчен», «Сталинградны саклаган өчен» медальләре белән бүләкләнә.

Сугыштан соң хәрби хезмәт юлын Төрөкмәнстанның Мары шәһәрендәге гарнизонда давам итә. Алар тормыш иптәше Разия апа белән бер кыз һәм бер малай үстәрәләр.

1964 елның августында хәрби хезмәтен тәмамлап, Үзбәкстанның Ташкент шәһәрендә төпләнеп калалар. 1981 елда 62 яшендә вафат була һәм шунда җирләнә.

Бөек Җиңүгә миллионлаган гап-гади кешеләрнең каһарманлыгы бәрабәрәнә ирешә алдык. Алар арасында безнең татар егетләре, татар кызлары да байтак. Минем бабам, синеке, аныкы... Сугыш афәте кагылмаган, сугыш ишек шакымаган капка, гайлә калды микән? Җиңү таңы безгә шуңа да кадерле... Инде бу хакта бүгенге яшьләрөбезгә дә аңлатасы, төшендерәсе, күңелләрендә горурлык хисләре уятасы килә. Бу проект – шул хакта. Мондый ядкарлар, бәлки, сезнең гайләләрдә дә сакланадыр. Юк икән, аларны шушы сайтлардан табып алырга мөмкин: <https://ramyatnaroda.ru>, podvignaroda.ru. Бабаларыгызга орден-медальләре ни өчен бирелде икән? Балалар, оныклар белән бергә утырып эзләп карагыз әле. Әлеге тарихи документларны үз күзләре белән күргәч, Җиңү сүзенә алар инде берни-чек тә битараф калалмас... Табышларыгызны безнең белән дә уртаклашыгыз. Хатларыгызны көтөбез.

80
ЖИҢҮ!

Мөршидә ШАМИЛОВА.
Кукмара районы.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2025

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтөнтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
дәвамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтэндә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

7'2025

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасары
Гөлнур Хасәншина 8 (843) 222-09-78

Җаваплы сәркатип

Динара Әхмәт

Әдәби мөхәррир

Эльмира Закирова

Мөхәррирләр

Чулпан Галиәхмәтова

Лилия Гәрәева

Фәгыйлә Шакирова

Сайт мөхәррире

Камиля Димехәмәтова

Дизайнер-верстальщик

Анна Арахамия

Корректор

Фирдәвес Исмагыйлева

Фотокорреспондент

Анна Арахамия

Гамәли хезмәткәрләр

Ильмира Сөләйманова

Марат Биктимиров

Тышлыкта:
Ләйсән Зәйдуллина
Фото: Анна Арахамия

Кагазь форматы 60х90^{1/8}
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 01.07.2025 ел.
Чыгу көне: 09.07.2025 ел.
Заказ **M-1273**
Тираж **4436**

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятың газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятың техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтәннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның этәлегә (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.

www.syuyumbike.ru

E-mail: ssuumbike@tatmedia.com

ssuumbike@yandex.ru

тел./факс: 8 (843) 222-09-77

Язылу индексы: ПАП рәсми каталогы:

Татарстанда **P2204** (ярты еллык),

P8299 (беръеллык)

Татарстаннан

читтә: **P0279**

Нәшер итүче: «ТАТМЕДИА» АҖ,
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Баш мөхәррир сүзе

Кадерле укучым!

Ул – атаклы Габдулла Кариевның авылдашы, Колбай Мораса кызы. Укытучы, шагыйрә, журналист, редактор диләр аның турында. Арча педучилищесы, Казан дәүләт университеты аны укытучы итеп әзерләгән, мәктәптә татар теле һәм әдәбияты укыту бай тормыш тәҗрибәсе биргән, тынгысыз каләм Нурлатка район газетасына китергән, «Дуслык»ның баш редакторы итеп үстергән. Хыялларыннан туыпкан гомере, хисләре, бәхетле мизгелләре, серләре шигырьләренә күчкән: шагыйрә итеп таныткан. «Көзләремнән язлар көнләшә», «Яшерәсе серем юк сездән», «Узып китмә минем тукталышны» – болары аның шигырь китаплары. Сүзебез – Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, популяр җырлар авторы (күп җырлары Фирдүс Тямәев репертуарында!), шагыйрә Сәкинә Хәйруллина турында. «Шигырьләрем тыйнак кына яктылыгы, авыл миченнән бөркелгән кебек ак җылылыгы белән җәлеп иткән икән, син инде минем кунагым», – дип эндәшә ул укучыларына. Сәкинә ханымны күркәм юбилее белән котлап, әйдәгез, аның кунаклары булайык: матур шигырьләрен укып хозурланыйк.

Сәкинә ХӘЙРУЛЛИНА

САГЫНДЫМ ШУЛ, САГЫНДЫМ!..

* * *

Яңгыр ява. Яңгыр исе нинди,
Ромашкалы болын исеме?
Болыннарны иңләп хәтер кайта
Чәчкә хушбуена исереп.

Башлар әйләнерлек яңгыр исе,
Яшел үлән исе, бал исе.
Тамчы уйнаклаган күзләреңә
Карыйсы да килә карыйсы!

Әллә бәллүр, әллә энже иде
Чәчләреңнән тамган бөртекләр.
Сөю сөңгеләре булган икән,
Әй талпынды синең керфекләр!

Иреннәрдә калды яңгыр тәме,
Шул көннәрне өзәлеп сагынам.
...Ромашкалы болын исе бөркеп,
Яңгыр килә яшьлек ягыннан.

* * *

Мин синең чәчәклә язың, әнкәй,
Җете хисләр, гөрләвектәй холкым.
Сөеп баккан назлы карашыңда
Чагылып китә сагаюлы дулкын.

Мин синең җиләклә жәең, әнкәй,
Кояшларда тулып пешкән чагым.
Яманнардан сакла, Ходаем, дип
Пышылдыйсың һәр көн догаларың.

Мин синең алтынсу көзең, әнкәй,
Бер нигъмәте гомер табыныңның.
Чулпылары чыңлый чәчләремдә
Мирас калган
бирнә сандыгыңның.

Һәм мин инде ап-ак кышың, әнкәй,
Чигәләрдә бәсләр арта бара.
Мамык шәлең саклый бураннардаң,
Ә мин әле сиңа һаман – бала.

Мин синең дәвамың, газиз әнкәй,
Йөзләремә таныш төсмер сара.
...Саба җиле кебек җитез улым
Минем эздән җәйгә кереп бара.

* * *

Яшел үлән арасыннан
Яңа шигырь табылды.
Чәчкәгә кунган күбәләк
Шигырь булып кагынды.

Җил таслады чәчләремне
Шигырь юллары кебек.
Җәйге яңгыр табигатьне
Шигырьгә китте күмеп.

Көлү булып яңгырады
Шигырьнең кытгыклавы.
Фәлсәфи уйларга салды
Кара урманның шавы.

Кычыткан чагып алса да,
Өтсә дә кышкы суык,
Зардан түгел, елмаюдан
Бер шигырь куя туып.

Шигырьгә сәбәпче була
Йә болыт, яки яшен.
Ахры, ул сакмас булып
Минем күңелдә яши.

Тормыш үзе чишмә кебек
Сугарып кына тора.
Менә хәзер дә күңелдә
Өр-яңа шигырь туа.

* * *

«Алло! Алло!» Телефонда
Синең исем чагыла.
Күңелгә жылы йөгөрә:
Сагына ул, сагына!

Бер генә сүз кирәк миңа,
Сөям, диген, шул житә.
Телефон чыңлавын көтеп,
Бөтен гомерем үтә.

Син бер якта, мин – бер якта,
Телефонда бар хәбәр.
Кәрәзле мәхәббәтебез
Яшәр кайчанга кадәр?

«Алло! Алло!» Мәхәббәтем
Абонент булган икән.
Минем сөю зонасыннан
Күптәннән чыгып киткән.

* * *

Чыккы үләннәрне ера-ера
Яланаяк атлым болыннан.
Син түгелме, гамьсез балачагым,
Узып киттең яңа кырымнан?

Жил тузгыткан сары чәчкәйләр
Сыйпап үтте бугай битемне.
Пышылдадың әллә: бу кайтудан
Калыйм микән синдә, китимме?

Аннан көлдең чишмә чыңы булып,
Күбәләккә аннан әйләндең.
Өзелде дә шулчак төгәрәде
Муенымдагы ап-ак сәйләнем.

Бер сискәнү житте кайтарырга
Чынбарлыкка мине яңадан.
...Хыянәтчел кәккүк безнең яшьне
Бигрәк төгәл итеп санаган.

* * *

Син киткәндә юллар каралдылар,
Сыкрадылар болын гөлләре.
Китмә, диюләре булды микән
Аңламыйбыз гөлләр телләрен.

Чиксезлекнең ерак сызыгында
Нокта булып эреп югалдың.
Офык болытлары синең юлга
Япты калын соры юрганын.

Ә бер төнне күкнең пәрдәсенә
Нәни генә йолдыз чигелде.
Жирдән күккә күчеп, тормышыма
Керүләрең шушы идеме?

Чынбарлыкка ашмый калган хыял –
Үзе якты, үзе еракта.
Йолдыз яуган август төннәрендә
Ташлым мәллә күкне тураклап?

Вәхшилектән тыя адымымны
Офыктагы якты тышавы.
Һәм мәңгегә өзә мине сиңа
Бәйләп куйган сөю кыршавын...

* * *

И авыл, утка керәсең,
Ике кулга – мең эшен.
Атна саен кайтып тора
Каладан кунак-төшем.
Аларга да өлгерәсең,
Печәнәң дә чабасың.
Йорт тутырып тавык-чеби,
Каз-үрдәген багасың.
Бакча дисең, терлек дисең,
Кунак каймак ярата.
Ай шаһит: авыл кешесе
Ничәдә тора, ята.
Төн белән таң гүя бергә
Иңнәргә сүз бирешкән.
Апа-жиңги таңнан кайта
Керен чайкап инештән.
Төн бөтенләй килми бугай
Басу-ыңдыр ягына.
Комбайнчы сөйгәнәң кыз
Бер күрергә зарыга.
И авыл! Жәй шулай сине
Утларга кертәп ала.
Кояшы белән ялының
Рәхәтен күрә кала.
И авыл!..

* * *

Яланаяк үттем әле
Сабый чак эзләреннән.
Карадым сары төймәле
Ромашка күзләренә.

Ак чугына кагылдым,
Сагындым шул, сагындым.
Үткән гомер кебек күктә
Каурый болыт агылды.

Минем күңел халәтемне
Аңлый жиһан сүзсез дә.
Кочагына сыендыра
Санамыйча үксезгә.

Иңнәремнән ел тузанын
Жай гына жыллар какты.
Әйтерсең туган жиремдә
Балачагымны таптым.

Йөгерең кенә үтеп китте –
Жилфердәде чәчләре.
Чык суыдай үпте кояш
Тамган шатлык яшьләрем.

* * *

Сагынганда, жаным юксынганда,
Киңәш кирәк чакта, гыйбрәт итеп
Әни әйткән сүзне еш кабатлым,
Зирәк гыйлеменә исем китеп.

Әни әйтсә беләп әйткән икән,
Кирәклеген күрәп әйткән икән.
Буйлар озын, акыл кыска чакта
Кем уйлаган инде шушы хакта!

Яшьлек шундый гел ашыгып яши,
Тыңлар сүзләр оча жыллар кебек.
Тик барыбер әни әйткән сүзләр
Кала икән күңелләргә сеңеп.

Күптән инде газиз анам мәрхүм,
Киңәш-сүзләреннән
жаным мәрхүм.
Кирәк икән, житми әни сүзе,
Үзем әни булгач өзеләп сиздем.

Әни кебек әйтмәк булам сүзем,
Тик ишетәм: үзем беләм, үзем.
Бүе житкән, үзе әле бала,
Кабатлана бар да, кабатлана.

* * *

Көзләргә керер мәлем,
Көзләргә охшаш хәлем:
Бер кояш та бер болыт,
Йә яңгыр китә коеп,
Бер елым да, бер көләм –
Көземә шулай керәм.

Көзләргә керер мәлем,
Төрле көзләрнең төме:
Татлы да алмалары,
Бигрәк ачы баланы.
Нәни йөрәккә сыйган
Шатлык та кайгы сыман.

Көзләргә кереп барам,
Юлларга яфрак сара:
Кызылы бар, сарысы –
Оча гына барысы.
Безнең көннәр дә шулай:
Көз арты кыш, аннан – май.
Үзгәртәргә юк чарам –
Көзләргә кереп барам.

Гөлинә ГЫЙМАДОВА

КУЛАСА

*Хикәя**

*Әгәр белгән булсам,
Әгәр белгән булсам
Бу дөньяда синең барлыкны...*

Шәриф БИККОЛ

III бүлек

Радиодан ял концерты бара. Тәслимә аңа кушылып жырлый. Үзе жырлый, үзе елый. Бер бүлмәле фатирында жырлап елаудан башка чара калмаган иде бугай. Бәхетсезлекнең башы кайда? Теге яңгырлы көндәме? Иренә кул уйнатырга ирек бирүдәме? Артык сабыр булудамы? Кайда?

Сабырсыз дип аңа беркем дә әйтә алмас. Иренә Рәфидәләр йортына ияләшкән белеп тә түзеп яшәгән хатын турында йә тагын ни дип әйтеп булсын? Пешмәгән! Шулай дисәң дә була икән шул. Беренче очрашкан көнне үк Усманның авызыннан теге ис килгән күз йомуны ничек бәйләргә? Тагын бер кат пешмәгән дипме? Ә завод биләмәсеннән машина-машина жом урлап сатуны? Белә иде бит юкса, ник каршы төшмәде? Тәслимә торып утырды да үзе белән үзе кычкырып сөйләшә башлады.

– Дөньясы урлашканда мин ничек берүзем саф калыйм? Ә?.. Ниче-е-е-ек?

Ә беркөнне Усман тотылды. Каршына цех начальнигы килеп чыккач, баш иеп ялгышын таныйсы урынга, син дә урлашасың бит, белми дисеңме әллә, дип, күз төбенә берне кундырган. Урлашкан, өстәвенә, кыйнашкан Усман алты елга утыртып та куйдылар. Шундый чакта гаиләне бер йодрыкка туплар урында, Сатирә киленнең күзен ачырмады, син генә харап иттең улымны, дип, бертуктаусыз тавыш чыгарды, ике бала белән ирсез калган хатынны туктаусыз өйдән куды. Равил генә ара-тирә, акырма киленгә, дип яклагандай итенде. Өйдә бердәнбер ир булганга, әллә ычкынып китсә харап итәр дип курыкканга, ире киленне яклаганда Сатирә тына иде. Тик бик азга гына.

Тәслимә өчен йокысыз төннәр башланды. Иртәнге биштән заводка чаба. Малае бакчада, кызы Алия Сатирә каравында кала. Кыз чая, әбисенә күңелен күрә белә иде. Бәлкем шул терекөмештәй тере бала гына ике хатынны бер йортта бер-берсенә түздере яшәтәдер дә әле. Тәслимә чүпрә киптерү тасмасы янында торганда да шуларны уйлый, уйларының очына чыга алмый онытылып та китә иде. Онытылуның ахыры хәерле бетмәде, көннәрдән бер көнне чүпрә белән Тәслимәнең бармагы да туралды.

– Йә Ходаем, тагын ниләр күрсәтерсең?..

* Ахыры. Башы 6 нчы санда.

Бармакның бер буыны гына киселгән, дип тынычландырдылар перевязочныйда. Табиблар белә торгандыр дип, Тәслимә дә артык кайгырмады бугай. Юкка булган икән. Ай узды, жәрәхәте төзәлмәде. Гел суланып интектергәч, өшкертөп караргамы соң, дигән уй килде башына. Өшкөртү дигәндә ул бер кешегә генә ышана иде.

– Эти, өшкөреп карыйсыңмы әллә? Төзәлми бит...

Ишегалдында кабынмыйча интектергән мотороллерын сүтеп ташлаган ир тавышка борылып карады. Исемә холкына туры килә иде аның, тик менә бу күренеш тышынан тимер салкынлыгы бөркелеп торган ирнең күңелен чайпалдырды. Аларның беренче нарасыйлары, акыллы, сабыр Тәслимәсә аңа тилмереп карап тора. Ничек чайпалмыйсың?.. Ир дәшмәде. Дәшсә, тавышы дерелдәр иде, аның күңел халәтен сатар иде. Кулын юды, аны озаклап сөртте, аннары баласына борылды.

Халатчан чыккан яшь ана дер-дер килә иде. Юк, салкыннан түгел, көннәр көзгә авышса да, жылы әле. Тәслимә атасыннан килеп бәрелгән дулкыннан дер-дер калтырый, чөнки ата белән бала жаны тавыш-тынсыз аралаша иде:

– Гомергә сездән игътибар житмәде, эти. Хет хәзер күр мине...

– Алай түгел ул, бала. Мин гомергә сез дип яшәдем. Без чут-чут үбешә, кочаклаша, авызга-авыз куеп ләкәтә сатып утыра торган нәсел түгел. Без – эш кешеләре. Безнең хисләребез эшебезгә салынган.

– Бишәр гектар чөгәндәр алдыртуың, икешәр сыер асравың, ярты ферма чаклы сарык тотуыңмы игътибар, эти? Безнең баш эштән чыкмады, кара көздә карга тезләнеп чөгәндәр кискәндә аякларга салкын тиде. Эш дип жафаладыгыз безне...

– Шул эш бәрәбәрәнә авылда иң зур йорт безнеке, машинаны да беренче без алдык, төсле телевизорны да...

– Аңа карап безгә рәхәтлек килсә икән...

– Сез нык нәсел кешеләре! Бирешмә!

– Миңа кайвакыт баштан сыйпап кую да житкән булыр иде...

«Әшһәдү әллә илаһә иллаллаһ вә әшһәдү әннә Мөхәммәдән габдуһу вә рәсүлүһү...» Аларның сүзсез аңлашуы шунда өзәлде. Тимершәех моңлы мәкам белән кызын дога укып өшкөрә башлады.

«Куль әгүдү бираббин нәәәс, мәликин нәәс, иләһин нәәс...» Монда инде Тәслимә түзмәде, бөтен күргән авырлыкларын күз яше белән агызды. Күңел капкалары киерелеп ачылды, бу юлы атасыннан да оялып тормады.

Тимершәех баласын өшкөреп, хата-кимчеләкләрен үзеңнең киң рәхмәтең белән гафу ит дип күңеленнән сорап, Тәслимәнең бармагын солидол сөртеп бәйләп куйды. Жәрәхәт сулкылдый, алай да жанга тынычлык иңгән иде инде.

– Кичкә «Йәсин» чыгарбыз.

Тимершәех шулай диде дә, ярты юлда бүленеп калган эшенә кереште. Берни булмагандай йөрсә дә, аның да күңеле тулган иде.

Үзем булдыралганча. Тормышыма берәүне дә кысылдырмыйча. Тимершәех шулай уйлады. Ул унбер балалы гаиләдә тугызынчы бала. Бердәнбер ир угълан! Хәер, башта ике ир бала туган, әмма алар озын гомерле булмаган. Атасы каты куллы. Дүрт класс укыганнан соң башка мәктәпкә жибәрмәде, малай моңа бик гарьләнде. Жиде класс белемне ул армиядә алды. Аның уңышлары турында хәтта газетага да язып чыктылар. Матбугатка дәр матбугатта үзен мактап язуларын укыгач, бер башка үсеп киткәндәй булды ул. Кулына хат китереп тоттыргач, янә жиргә төште. Армиядән кайткач өйләнерсәң, дип язган анасы. Егетнең үзенең дә планнары шундыйрак, ләкин башта күңәлгә ошаган кызны табасы бит әле.

Ата-анасы бу мәсьәләне үзенчә хәл иткән булып чыкты. Аны капка төбәндә булачак хатыны Гөлсирин каршы алды. Тимершәех каушап калды. Кыз начар түгел, ләкин бит тагын атасы аның язмышын хәл итте. Ул арада кодалар килеп төште, никахны иртәгәсен үк укытырга булдылар. Тимершәех сүз әйтә алмады. Мәгәр никахтан соң атасына, үзең йоклап та бирәсеңме, диде. Ачуыннан чырае зәңгәрләнде атаның, инде һушын жыеп алгач, күзләренә туп-туры карап торган малаеның яңагына берне орды.

Шуннан тыныч кына яшәп киттеләр. Хәер, тыштан гына тыныч күренә. Эчтән һәрберсә үз фаҗигасен кичерә. Әйттик, килең һәр иртәдә сыер саварга елап чыгып китә. Аның мышык-мышык килүен башта ишетмәмешкә салыштылар, аннары жалләделәр, тора-бара ачулары чыга башлады.

Ниһаять, Тимершәех моңа нокта куярга булды. Гөлсиринне таң беленер-беләнмәс уятты да, әйберләреңне жый, мин сине капка төбәндә көтәм, дип чыгып китте. Гөлсирин кулына ни эләксә шуны бер төенчеккә төйнәп, ире янына чыгып басты.

– Киттек.

– Кая барабыз?

– Күрерсәң.

Урам буйлап аска таба төшөп киттеләр. Менә Гөлсириннәр турына життеләр. Тимершәех хатынының беләгеннән тотып, шунда әйдәкләде.

Капканы шакырга туры килмәде. Гөлсириннең анасы Гөлсәрвәр чыгып килә иде.

– Таң зәрәсеннән нишләп йөрисез, кияү?

– Кызыңны китердем, әби. Син ачуланма, яшәп китә алмадык.

Гөлсириннең сыны катты. Аның күңәле Тимершәехкә төшкән, аны болай гына жибәрәсе килми иде.

– Әби, кызыңа бармак очы белән дә кагылмадым, кияүгә бирә аласың.

Ике хатын кияүне сүзсез генә озатып калдылар.

Әллә шуларның каргышы төштемә икән? Тимершәех урам башында гына яшәүче беренче хатынын уйлый иде. Әллә шуның ачы күз яше минем балама төштемә икән? Юктыр ла. Мин бит аны рәнҗетмәдем. Кысылмасалар, үзем дә шуны сайлаган булыр идем әле. Хәзер менә икенче хатынга тора салып кычкырасы

килә. һәм андый вакытлар бик еш була. Чагыштырылыгы бар чөнки. Хәер, начар хатын булмады Рәйсәсе. Тырыш, терекөмештәй тере, итәк тутырып бала тапты. Нәкъ Тимершәех теләгәнчә. Алайса ник күңел тынычланмады икән? Гомер узып бара, ә күңел дигәнең урынына утырмады. Акылы белән кыз баланы рәнжәтмәдем дип уйлады ул, күңеле генә моңа ышанмады.

Вакыт-вакыт ычкынып китүләре дә шуннан түгелме икән әле? Хәер, Тимершәех монда да сынатмады. Шешәгә үрелүләр ешай башлагач, үзлегеннән догалар өйрәнде, намазга басты. Күңелен фәкать шул юл белән генә тышаулап булганын аңлаган иде инде. Соңгарак калып булса да. Бу вакытка өлкән балалар төрлесе-төрлеякка таралган, сәрхуш әти дуамаллыгын төпчек кызы белән аяксыз калган Рәйсәсе генә күтәрә иде.

Тимершәех берәгәйле эшләргә күнеккән. Бу юлы да шулай булды. Ата башта гарәпчә хәрәф танырга, аннары укырга өйрәнде. Гарәпчә уку – бер хәл, аңа мәгънәсенә төшенергә кирәк иде. Тимершәех тасмалы магнитофон алып хәзрәтләрнең укуын яздыра, шуны тыңлап, Коръәннән бармак төртеп укый, русча-татарча-гарәпчә сүзлектән чагыштырып, сүзләрнең тәржемәсен язып бара. Гади дәфтәргә ачылган сүзлек калыная барган саен, зиһене дә ачыла, гыйлеме тирәнәя бара иде.

– Күпме гомер үткән диген...

Тимершәех тирән итеп көрсенде. Хәзер инде аның да, Гөлсириннең дә ата-аналары гүр иясә, кыз үзе каядыр күченеп китте. Коймага ике куллап тотынып, ир бик озак басып торды. Карашы Гөлсириннәр ягына текәлгән иде.

– Тәвәккәлләргә булыр.

Шулай диде дә, өйгә атлады. Кызына «Йәсин» чыгасы булып.

Ул кичтә ата ике мәртәбә «Йәсин» укыды. Берсен кызының баш очына утырып, икенчесен караңгы төшкәч Гөлсириннәр нигезенә барып. Укып, шушы нигез эрвахлары рухына багышлагач, кат-кат гафу үтенде. Үтәнерсең дә, балалары тормыш авырлыгына чыдый алмыйча бер-бер артлы сына башладылар түгелме? Тәслимәсе, Рәзиләсе... Берсенен бер тормышлары мантип китә алмый. Рушад бөтенләй юкка чыкты. Милициягә әйтеп эзләттерергәме икән әллә дип уйлаган чаклары да булмады түгел, булды. Ул малай бер-ике айлап юкка чыгып тора да, нигезгә кайтып егыла иде үзе. Бу юлы гыйдалыгы озаккарак китте.

Ә Тәслимә туган нигезендә бер кич кунганнан соң район үзегенә, кайнана йортына юл тотты. Атасының тыны шифалы булдымы, тәне сызланмый, тормышта да ниндидер өмет уяңды.

* * *

Завод проходноенда аны Асия апасы көтеп тора иде.

– Нихәл, кыз?

– Әйбәт, Асия апа, бер-бер хәл булмагандыр бит?

– Булырга тора. Усман дивана аркасында сезне фатир чиратыннан сызып атканнар иде бит, тәк?

– Ярар инде, Асия апа, тумаган тайны...

– Тыңлале син! Заводта бармагыңны өздердең, производственный травма оформить итмәдең. Ә итәргә иде! Хәзер кер кадрлар бүлегенә, үзеңне фатир чиратына куйсыннар. Син монда Усманга хәтле дә эшләдең, аннан соң да эшлисең. Жыелышта бар да сине яклап чыгар, кемгә зыяның тигәне бар?

Асия сөйли-сөйли Тәслимәне беләгеннән тотып, кадрлар бүлегенә таба алып китте. Кызга ияреп үзе дә керде, мәсәләне хәл итеп тә куйдылар. Бер караганда, әллә ни хәл итәсе дә булмаган. Тәслимә эшкә урнашу белән исемлеккә кертелгән, шуны эзләп табып күтәрәсе генә калган. Кадрлар бүлегендәгә хатын да аның хәлен бик яхшы белә икән. Әллә мәрхәмәтле чагына туры килделәр, әллә сәбәбе башкада, ул болай диде:

– Чиратта син бар. Хәзер болай итәсең. Киләсе ай башында Кипячев йортыннан Громовлар зуррак фатирга күченә. Син артларыннан ук фатирга кереп утырасың, әйберләреңне китереп куясың. Ишекне шақысалар да ачма. Тора-бара документларын да эшләтербезд.

Тәслимә шулай итте дә. Әмма документларын эшләтергә өлгөрмәде. Бармагы тагын да шешеп, операциягә кереп ятарга туры килде. Тагын бер буынын кисеп алдылар. Шуннан саулыкка мантимады инде ул.

Усманны төрмәдән каршы алырга Тәслимә сөңлесе Рәзиләне дә ияртеп барды.

– Кая яшәрсез икән, апа?

– Кая дип, фатирда инде.

– Ah-һай, риза булырмы икән Усман? Фатирны син алдың бит, ул түгел.

– Авызың нәрсә әйткәнне колагың ишетәме, Рәзилә? Фатирны икебез эшләгән завод бирде. Димәк, икебезнеке дә.

Рәзилә апасын башкача борчымады, поездда барган кешеләрен күзәтергә кереште. Тәслимә тәрәзгә карап барды. Юк-юк та бер-берсенә сораулар биргәләп алалар иде. Анысы да инде, сүз юктан сүз булсын өчен генә.

– Усманга свитер алдыңмы, апа? Бүген суыткан.

– Алдым инде, алмыйча. Үзең дә юка киенгәнсең әле.

Авызлары берне сөйли, күңелләре икенчедә иде аларның. Инде яшылектәгә шуклыклар да киткән. Икесенен дә чәчләре чалара төшкән. Икесенен дә йөзләренә арыганлык чыккан. Рәзилә әле чәчләрен килешле кистереп, буятып йөри. Араларында иң зәвыклы киенүче Тәслимә бетереште, чәчен дә, үзен дә карамый башлады. Чире дә азганнан-аза, инде уң кулы күтәрелми башлады, уң аягы да өстерәлеп кенә йөри. Паралич дисәң, табиблар андый диагноз да куймый. Тормышлары да һаман көйләнеп китә алмый бит әнә.

Усман төрмәдән чыккач, рәтләнеп сыман иде, Рәзилә әйткәннәр рас чыкты. Усман фатирда яшәргә теләмәде, Тәслимә кайнана янына сыймады. Ике арада йөрәп яши башладылар. Тәслимә улын фатирга якынрак мәктәпкә бирде. Алия дә шул тирәдәгә бакчага урнашты.

Тәслимәгә фатирыннан чыкмыйча яшәсә дә була иде анысы. Алты елда ирсез дөнья күтәргә өйрәнгән иде инде ул. Тумыштан салынган шөфкәтлелек Усманны,

Рәсем: Наталья Васильева

бигрәк тә атасы Равилне ташларга ирек бирмәде. Хәер, Сатирәне дә аңлый башлаган иде инде ул. Сатирә карчык тормышта алдан чабарга яратучан. Планны алдан корып куя да, ул барып чыкмаса, дөньясын каргый. Мөгаен, кияүгә бер кешегә чыккандыр, ә икенче кеше белән яши башлагандыр. Равилне күршеләр акылы иде дип сөйләләр бит әнә. Аннары мунчалары яна аларның, шуннан авыруы кузгала. Тәслимә кара акылы белән: «Равил әти балачакта янгында калмадымы икән?» – дип уйлый. Әмма сорарга җае гына чыкмый. Хәер, сораса да җавап бирмәс иде ул. Дөньялык сорауларын ишетмәгәнә салышып үткәрә Усманның атасы. Бәлки, ишетмидер дә, ә бәлки, ишетсә дә аңламый торгандыр.

Тәслимә белән Равилне уртак бер нәрсә берләштерә. Алар икесе дә бәйрәмнәргә яратмый. Өйдә бәйрәм дип ыгы-зыгы купса, Равил бүлмәсенә кереп бикләнә дә тән җиткәнчә шуннан чыкмый. Тәслимә исә йөрәген учларына кысып кич җиткәнне көтә. Бүген 23 февраль. Усман эшендә бәйрәм итәр, Ходаем, зәмзәм суына алданып тагын мөгеҙ чыгармаса ярар иде. Тәслимә ваннада жебетеп куйган керләре барлыгын исенә төшерде. Сыңар кулы белән бармак тиреләре уелып чыкканчы кер сабыны белән берәмтекләп ышкыды. Мавыгып китеп кичке тугыз тулганны да сизми калган икән. Усман һаман юк. Азат мәктәптәге «Аҗаган» уеныннан алжып кайткан, иртә йоклап китте, Алиясә дә абыйсының аркасына башын төртеп йокыга талган. Тәслимә киенеп, кайнаталары яшәгән бистәгә барып килергә булды. Ике урам арасын ничек тә узар әле.

Сәламәт кеше 20 минутта барып җитәр араны. Тәслимә бер сәгәтләп үтте. Менә ул борыласы тыкрык, уңнан икенче йорт. Алар салып чыккан верандада гөлт итеп ут кабынган. Матур Усманнарның нигезе! Чү, капка шар ачык түгелме соң? Усман тәки шунда кайткан икән.

Фатирга кереп балаларның хәлен белеп чыкса да була иде юкса... Тәслимә ашыгарак төште. Йортка яқынайган саен аяклары авырайды, йөрәге кысылып куйды.

Капка шар ачык, йорт ишеге дә ябылып-ябылмас. Ихата сәер тынлыкка чумган. Тирә-якка көйгән ис таралган. Болдыр идәне пычрак. Чү, кан эзләре түгелме бу? Идәндә дә, ишегалдыннан капкага бара торган сукмакта да кан эзләре ярылып ята. Тәслимә бар көченә: «Усма-ан!» – дип кычкырды. Әллә тавышы зәгыйфь чыкты, аңа дәшүче булмады. Тәслимә чигенә-чигенә капкадан чыкты, аны яхшылап япты да, сеңелләренә чапты. Әйе, курку аяклары тыңламас Тәслимәне дә чаптырды.

– Рәзилә, син өйдәме?

– Төн ката нишләп йөрисең, апа?

– Чык әле, Рәзилә. Әйдә, безгә барыйк әле. Анда нәрсәдер булган, өйгә үзем генә керергә курыктым. Кияү кайтмагандыр?

– Юк, командировкада, беләсең ич.

– Ярар, әйдә безгә барыйк әле.

Рәзилә йортка беренче барып керде. Барып та керде, матчада бауда асылынып торган Усманның аякларына ябышты. Жизнәсен апасы кергәнчә күтәреп торды ул.

– Апа, пычак китер, тиз!

Апасы сеңлесе нәрсә әйтсә, шуны үтәде. Аның ни кайгырырга, ни уйларга кодрәте калмаган иде. Алар башта «ашыгыч ярдәм» машинасын чакырдылар. Табиблар Усманның үлгәнлеген раслады. Күрше бүлмәдә кан эчендә Равил ята. Ул исән, әмма хәле авыр. Башы тоташ жәрәхәт, кабыргалары сынган. Аны хастаханәгә алып киттеләр. Табиблар милиция чакырты.

Өйдә кыямәт купкан диярсен. Идән тулы чүпрәк-чапрак. Аның яртысы мичтә. Тәслимә янып бетмәгән чүпрәкләрнең бала киёмнәре икәннән шәйләде. Азатның башлыгы, Алиянең көзгә курткасы... Пычрак белән бергә

буталган киёмнәр юеш. Күрәсең, кайнатасы су ташыган. Урын-жирдән дә, киём элгеченнән дә тып-тып тамчы тама.

* * *

– Куеныңа килеп кергән кошны ычкындырасыңмы, Усман?

– Мыркый, котыртма, кайтам. Миңа ярамый, аңыйсыңмы?

– Да, брат, условка...

– Болай да артыгын «каптым». Кара, иртәгә синме каравылда, минме?

– Асыл кош белән шушында гына кунарбыз, иртәгә килеп йөрмә.

– Давай, брат, артыгын нитмә, барыбер.

Усман районның «Пищепром» оешмасы бинасыннан яхшы кәеф белән чыкты. Куенына бер төргәк ширбәт төткә. Тәслимә ширбәт ярата. Болай гына алганын белсә, чәпчәчәк инде, ну ярар, түзәрбез. Эш урыны тыныч аның, эшләргә дә эшләргә генә. Яшәргә дә, яшәргә генә.

Йортка якынлашкан саен, Усманның йөзөндә болытлар куера барды. Тәслимә хәзер фатирда инде. Көтми инде ул аны төп нигездә. Капканы иңбашы белән генә төртеп ачты да, итеген дә салмыйча өйгә узды. Ишекне ачуға күзен төтен кисте, яшь тамчылары тәгәрәп төште.

– Нишлисез, әти?

Равил аны ишетми иде. Шкафта күпме киём бар, шуны мич каршына китереп өйгән дә, берәм-берәм утка ыргытып маташа. Ичмасам, моржаны да ачмаган. Өйдә сасы синтетика исе, төтен. Усман ишекне каереп ачты, кызулык белән атасына берне китереп ямады.

– Гомер-р ррәхәт күрсәтмәдең, сс..ка, гомерр ррәхәт күрсәтмәдең...

Кул астында сулы чиләк тора иде, аңышмыйча аны мичкә томырды. Тагын да зәһәррәк төтен исе чыкты. Капшанып барып моржаны ачты. Равилгә әйтәрсен, команда гына кирәк булган, көне буге ташып куйган суларын өй буенча сибә башлады.

– Су кирәк! Кү-ү-үп су кирәк! Хәзер бетә!

– Бетерәм хәзер мин сине, дивана, суың-ниң белән бетерәм!

Усман үзен-үзе белештермичә атасына ташланды. Дөньяга булган бөтен ачуын атасыннан алды. Битен изде, атланып утырып күкрәген тукмады. Равил башта куллары белән битен каплап маташты. Аннары каршылык күрсәтмәде. Ул елмая иде. Әллә котылам дип шатланды, әллә... Белмәсез.

Усман айнаганда атасы хәрәкәтсез иде.

– Нишләдем мин?..

Ул аны күтәреп караватка салды. Үзе янына утырды.

– Гафу ит мине, әти...

Ул бераз сулышы тигезләнгәнән көтте. Аннары атасына борылып:

– Тагын анда барасым юк, без лутчы тегендә икәү китәрбез, әти... – диде.

Авыр атлап тышка чыгып китте. Кергәндә кулында

кер бавы иде. Атасы яткан карават турында бишек элмәге бар, ул бауны шунда элде. Туганда тибрәткән элмәк жан чыкканда да тибрәтергә тиеш иде. Матча авыр ыңгырашты. Ир сулкылдап караватка утырды. Күз алдыннан яңгырлы көн, жыйнак гәүдәле кыз, улы Азат, кызы Алия узды.

– Тәслимә, кем идең син?.. Минем фәрештәм идең. Соңга калган фәрештәм...

IV

– Әни, әти нинди кеше иде?

Аз сүзле Азат әнисенә сораулы карашын текәгән дә, иреннәрен кысып, җавап көтә иде.

Тәслимәгә аның кыяфәте әллә ничек кызык булып китте, һәм ул иңнәрен сикертә-сикертә рәхәтләнеп көләргә тотынды. Малай анасына аптырап карады.

– Әйбәт кеше иде, улым, әйбәт кеше. Син тач атаңа охшаганың. Кыяфәтеңне әйтәм. Ул да коңгырт күзле, коңгырт чәчле, матур егет иде. Бер күрүдән...

Яраттырды. Монысын Тәслимә күчеленнән генә әйтте.

Улының җаваптан күчеле булды. Киеренкелек китте, хәзер инде әнисенә команда бирүе кирәк. Велосипеды буена карата зур, алай да иярилисе иде бит аны.

– Улым, синең хәлеңнән килә, курыкма. Иң мөһиме – тигезлекне сакларга кирәк. Мин этеп кенә җибәрәм, кара аны! Анаң гомер буге артыңнан чабып йөрмәс!

Соңгы жөмләсен таләпчән һәм кырыс итеп әйтергә тырышты. Азатның тагын иреннәре кысылды. Бусы бөтен игътибарын юлга бирүдән иде.

Һәйт! Әнисе булдыра алганча йөгәргән дә булды, эмма хәле тиз китте. Гәүдә тигезлеген саклый алмаганда кая инде ул велосипедка тагылып йөгәргә?! Ә Азат нәрсә кирәген бик тиз шәйләде. Күпмедер барды да, аяклары белән велосипедны туктатты. Аннары күпмедер барды да, педаль белән туктатып карады. Булдыра алган саен, авызы ерыла барды. Тәслимә бәхетле иде.

Каяндыр Алиясе килеп чыкты. Күбәләктәй җилпенеп абысына таба йөгәрдә. Бигрәк мәхәббәтле бу бала. Абый дип өзәлеп тора. Әни дип юмалана да белә.

– Ходаем, бергә булсыннар, бер-берсенә ярдәм итешсеннәр, – Тәслимә аларга карап теләк теләде.

– Әтиң яхшы кеше иде, улым. Куркуларын җиңәргә көче генә җитмәде... Кыюлык өчен дип авызына койган хәмер генә хәлен алды... Яхшы кеше иде!

Тәслимә узган гомерен күз алдыннан үткәргә тырышты. Күп хатирәләренә төсә уңган, күбесе инде онытылган да иде. Шулай инде, давыл бит ул башта гына куркыныч, үткәреп җибәргәч, искә дә алып тормыйсың. Хәтта ки аның кайчан тынганын да искәртмисең. Ә тынганы соң ул, гомумән? Шунысы бәхәссез: син бүген бүтән кеше. Мәктәпне тәмамлап авыл капкасыннан чыккан Тәслимә ул бүген юк инде. Кайчан югалды ул, кайсы мизгелдә – хәер, моның әллә ни әһәмияте дә юк инде.

Ә дөнья куласа...

МӘХӘББӘТ БАРЫСЫН КИЧЕРӘ!

Мин Актаныш районы Яңа Кормаш авылында туып, әнием Нәгыймә белән генә үстем. Кечкенәдән үк шушы якты дөнья матурлыгына соклана идем. Инеш буенда үскән зур өянкегә карап та, аңа кунган кошларның жырын тыңлап та хозурланганнарым истә! Балачактан ук рәсем ясарга яраттым. Мин – табигать баласы!

Чаллыга килеп КамАЗда эшләдем, гаилә кордым, балаларыбыз туды. Өзгә сәләтем клиник үлем кичергәннән соң ачылды – шигырьләр яза башладым.

Гөлнәфидә
ЛОПАНОВА-МИЦНӘХМӘТОВА

Бәхет гәле – туган жирдә

Ак канатлар иңнәрәмдә,
Жылы сүзләр телләрәмдә.
Ак күбәләк очып уйный
Яшылегемнең эзләрәндә.

Көлемсерәп килгән язда
Күңел кошым канат кага.
Бәллүр чишмә суы кебек
Йөрәк жырым чыңлап ага.

Бәхет эзләп юл йөримен,
Бәхет кошы – иңнәрәмдә,
Бәхет гәле – туган жирдә,
Кояш жылы – туган илдә.

Көзен киткән аккошларның
Күзләрәннән яшыләр тама.
Сагышланып, ялгыз каен
Һәрбересен озатып кала,
Каенның да чукларынан
Яше тама, яше тама.

Серкә очыра арыш

Серкә очыра арыш,
Яшылектән үтеп барыш.
Күксел таулар – еракта,
Ә моңнары – йөрәктә.

Сагыштан газаланып,
Ялгызым гаҗиз калып,
Күзәтәм жил искәнән,
Күкчәчәкләр үскәнән.

Таң нурына төренеп,
Үрмә гөлдәй үрелеп,
Кайтыым ла илкәемә,
Жан иңгән жиркәемә.

Күп йөрдем адашып,
Аңсызланып-саташып...
Бөркет – биек-биектә,
Оча зәңгәр киңлектә.

Ял биримче жаным,
Күтәрелеп янына,
Сүземне анык сөйләп,
Назланып кына көйләп:
«Серкә очыра арыш,
Яшылектән үтеп барыш».

Ышаныч тауларны күчерә

Юл алам яшылегем үренә,
Үрләрдән Ак Кыя күренә.
Бәлки ул саклайдыр эзләрне,
Эзләрдән уелган сүзләрне:
«Ышаныч тауларны күчерә!»

Ак Кыя, баш иям ерактан,
Сокланып чын ихлас йөрәктән,
Һаман да син шул ук икәнсең,
Шаян, шук, жор телле, күркәмсең:
«Мәхәббәт барысын кичерә!»

Янәшә уелган бу юллар
Йөрәктән жуелмас күп еллар,
Елмайтып көлдерер, елатыр,
Соңыннан кадерләп юатыр:
«Ышаныч тауларны күчерә!
Мәхәббәт барысын кичерә!»

Оныткансың ич!..

Таңнар атканда ишетелә тавыш:
«Мин синең өзелеп сөйгән
ярың ич!»

Шушы тылсымлы һәм назлы сүзләр
Кабатлана гел җиткәч айлы кич:
«Оныткансың ич, оныткансың ич!»

Янып сөюләр кабат кайтмаслар,
Шашып сөюләр ерак калдылар.
Тик күзләр генә кызыл шәфәктан
Сине эзлиләр, эзләп талмыйлар.

Йөргән юлымда якын сердәшем –
Ак ромашкалар елмаеп көлә.
Онытып булмаслык сихри яктылык
Яш(е)рен нур булып яшылектән килә.

Таңнар атканда ишетелә тавыш:
«Онытмам! – дидең. –

Оныткансың ич!»

Шушы сагышлы, моңсу сүзләрне
Кабатлый янә җиткәч айлы кич:
«Оныткансың ич, оныткансың ич!»

Ак каенның сары чуклары

Ак каенның сары чуклары,
Жилләр исте – жилләр өзмәде.
Сагышланып өзелеп жырлады,
Сагышына берәү түзмәде.
Килмәдем, дип, таңнар атканда,
Сандугачлар канат какканда.

Еракларга китте жырлары,
Бәгырьләрне телде моңнары.
Ерак яшылегенә ул кайтты,
Хәтер уты барысын яңартты.
Килмәдем ник таңнар атканда,
Сандугачлар канат какканда.

Ак каенның сары чуклары,
Жилләр исте – гомер үтмәде.
Сагыну-сагыш тулы еллары
Күз алдыннан бер дә китмәде.
Килмәдең шул таңнар атканда,
Сандугачлар канат какканда.

«КҮНЧЕЛЕМДӘ КОЯШ КӨЛӘ»

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

Бар шундый хатын-кызлар – аларга карагач, билле күлмәкләр киясе, гәүдәңне дә төз тотасы, һәрвакыт елмаясы килә. Чын күңелдән! Чөнки алар рухландыра. Кәрим Тинчурин исемендәге Татар дәүләт драма һәм комедия театры актрисасы, Татарстанның халык артисты Резеда ТӨХФӘТУЛЛИНА – энә шундыйлардан. Ул безне 90 нчы еллар башында ук Зөһрә роле, үзенчәлекле тавышы белән үзенә гашыйк итте дә, инде 30 елдан артык игътибардан һич жибәрми. Ике «биш»ле булган гомеренең бу чорында аның белән иҗат, сәхнә, хатын-кыз язмышы турында сөйләшәбез. Ә Резеда ханымның тормыш өчен кирәкле булган лайфхаклары бик күп булып чыкты. Ханымнар һәм туташлар, бу әңгәмә бары сезнең өчен генә.

Әңгәмәмне сезнең белән сокланудан башлыйм әле, Резеда ханым. 90 нчы елларда зәңгәр экраннарда Разил Вәлиевнең яшылек, мәхәббәт, романтика тулы дөньяга бөтереп алып кереп китә торган «Әйдә барыйк, кызлар карыйк» спектакле чыкты. Сезнең Зөһрә ролегез без, үсмерләргә, шундук үзенә гашыйк итте. Ут, чаян, елмаеп кына тора, егетләр белән шундый оста сөйләшә, өстәвенә, матур итеп җырлый. Гашыйк идек. Сезнең җырлар хитка әйләнде... Сөз Зөһрәне визит карточкагыз дип саныйсызмы?

– Иҗатымның башында ук үз режиссерымны таптым. Дамир Сираҗиев мине театр училищесында күреп алып эшкә чакырды. Ул чакта күчмә театр стационарга әйләнгән генә иде әле. Минә – җырлый торган студентканы филармониягә билгеләгәннәр иде. Дамир Сираҗиев чакыргач, йөгәрә-йөгәрә Тинчуринга килдем. Ул креатив, амбицияле режиссер иде. Исән булса, бүген дә иң шәпләрнең берсе булып иде. Мактану түгел, әмма мин үзенчәлекле: тышкы кыяфәтем дә, эчке дөңям да. Һаваларда очып йөрүчеләргә күбрәк ошыйм, җирдә йөрүчеләр мине аңлап бетерә алмый кебек. Дамир Сираҗиевка шул ягым белән туры килгәнмендер, мөгаен. Бик җитез килеп кердем театрга. Беренче роле Галиябану булды. Аннан соң бер спектакльдән дә калдырмады режиссер: «Әйдә барыйк, кызлар карыйк», «И машина, машина», «Туй күлмәгем – соңгы бүлгем», «Ике киленкилендәш, кайнана белән киңәш»... Уйнатты да уйнатты, бала карау ялына да чыгармады. Димәк, ул миндә артистка күргән. Беренче роле булмаса да, Зөһрә – мине шушы театрда төпләндергән, җырчы драма артисткасы итеп ясаган роль. Һәр артистканың бер роле була бит инде. Безнең Исламия апаның, мәсәлән, «Кыр казлары артыннан»да Ясминә роле. Бик күп образлар тудырса да, Исламия апаны нәкъ шушы роле белән искә төшерәләр. Резеда Төхфәтуллинаның, димәк, Зөһрә.

Фото: Анна Арахамия

Сезгә Зөһрә соңыннан комачауламадымы?

– Юк, юк. Ул шаян, тәвәккәл, гомумән, сәхнәдә янып уйный торган роль. Ә миңа янарға кирәк. Холкым шундый. Әкрән, салмак рольләргә үз итеп бетермим.

Зөһрәдән соң миңа гел характерлы рольләр бирделәр.

Ялгышмасам, театр училищесына жырчы булып өчен килгәнсез, әмма актриса юлын сайлагансыз. Димәк, сезнең өчен актриса жырчыдан югарырак?

– Әлбәттә, югарырак, катлаулырак, төплерәк, йөрәкне күбрәк телә торган, эмоциональ яктан авыррак һөнәр ул. Әмма шунысы бар: жыр артистны күбрәк популярлаштыра. Тарихка кертәп калырлык жырчы булса. Ул яктан миңа бәхет елмайды: Ходай Тәгалә «Иң зур бәхет» дигән жырымны насыйп итте. Ул мине жырчы иттереп төпләндереп эстрадада калдырды.

Заманында эстрадага кереп китүегез театрдан читкә этәрелүдән түгел идеме? Дамир Сиражиев киткәннән соң зур рольләрегез дә булмады кебек...

– Юк, һич юк. Минем ижат эстрададан башланды бит. «Татар жыры-88»дә чыгыш ясап танылу алган идем инде. Театр эстрадада ижат итәргә һич комачауламады. Театрдагы вакыты-вакыты белән булган бушлыкны шулай жырлап тутырдым. Артист тукталып калса, бетте, мин кирәк түгел, дигән уй хәзер килеп керә аңа. Миндә беркайчан да андый уй булмады. Әйе, мин атналар буге УНИКСТА халык жыя торган жырчы түгел, ул кирәк тә булмады. Алтын урталыкта гына бардым. Театр өем булды. Ул һәрвакыт беренче урында. Спектакльләрдән буш чагымда концертлар куйдым.

Сезгә инде театрда өлкәннәр рольләрен бирәләр. Андый образга кереп китә аласызмы? Гомумән, хыялыгызда нинди уйналмаган роль калды?

– Бервакытта да мондый роль уйнар идем дип хыялланмадым. Нәрсә бирсәләр, шуны рәхәтләнеп уйнадым. Соңгы елларда әбиләргә бирә башладылар. Әмма актәбиләр түгел ул, характерлы рольләр. «Сүнгән йолдызларда»гы – Фәхри, «Алай түгел, болай ул»дагы Хәдичә карчыклар ут яндырып торган әбиләр. Аннан соң мин яшә чакта Көлсылу кебек лирик рольләргә түгел, ә Шүрәләләр, Пәриләр, Су анасын уйнап чыккан артистка. Шуңа әбиләр роле биргәннәренә борчылмадым. Рольнең һәрберсен уйный белергә кирәк! Күңелен яшә булсын. Ә мин үземне яшә кызлардай хис итәм. Эстрада сәхнәсенә дә мин инде өлкән буын дип чыкмыйм. Әле яшә кызлар борынына чиертә алам.

Сексолог Любовь Мумладзе хатын-кызга 65 яшкә кадәр әби сүзен әйтергә ярамый. Гомумән, 45 яшәтән соң хатын-кызлар тулышып, пешеп кенә житә, һәм ул бик озак еллар шулай бара, ди. Килешәсезме, Резеда ханым?

– Килешәм, Чулпан, бик дөрес сүзләр. Үз-үзеңне тулысынча аңлау 45 яшәтән дә түгел, ә 50 дән соң башлана. Менә мин хәзер үземне тулысынча тоям, «ишетәм», сизәм. Хәтта сексуаль яктан да хатын-кыз тулысынча шушы яшләргә ачылып бетә. Мин моңа кадәр дөнья куганмын икән дип уйлыйм. Үземнең матурлыгымны

■ «Алай түгел, болай ул» – Маһруйбикә. (Т. Миңнуллин)

■ «Алай түгел, болай ул» – Маһирә. (Т. Миңнуллин)

■ «Кар бөртеге маңаралары. (К. Булатова).

■ «Париж егете Әлфәнис» – Равия. (Л. Вәлиев)

да, хатын-кыз булуымны да, сексуальегемне дә күрмәгәнмен. Валлаһи, шулай. Ә 50 яшьтән соң үземне чын мәгънәсендә хатын-кыз итеп тоя башладым. Мин – хатын-кыз! Бу сүзнең тулы мәгънәсендә дә.

Хәзер үз-үзегездән ләззәтләнәп яшисез инде алайса?

– Әйе, ләззәтләнәм, валлаһи. Мин инде тәжрибәле хатын-кыз. Хатын-кызның матурлығы бит ясату, ирен кабартуда түгел бит. Ул күңел халәтендә! Күңелендә кояш көлсен синең. Шул чакта әллә нинди чибәрләрне ғып салып була.

Сез тормышта иркәләнәп кенә яшәгән хатын-кыз түгел. Төрлесен күргәнсез: хыянәт, ире ташлап киткән хатын... Бу хәлләрдән соң башны кабат горур тотар өчен нишләргә?

– Андый хәлгә калган хатын-кызларга хәзер миннән лайфхак. Беренчедән, мин беренчәсе дә, соңгысы да түгел. Ул чакта икебез арасыннан сайланган хатыннан көнләшү булмады, ә бу кешенең мине ташлавы горурлығыма бик нык тиде. Күрәсең, үземне шулкадәр горур тотканмын. Ул яра күп елларга барды әле. Үземне бетершкән итеп хис иттем. Әмма өйдә елап ятмадым, тагын да ныграк эшли башладым, күтәрелдем, халык исемнәре алдым. Ярамны шулай төзәттем. Көчле хатын-кыз булуымны расларга омтылдым. Шәхес икәнәмне шушы елларда аңладым. Аңа кадәр ирне илаһилаштырып, аңа сокланып яшәгәнмен икән. Ул чакта миңа хәрәкәт нык ярдәм итте. Хәрәкәт әкерткен-әкерткен генә кешедә үз-үзенә ышаныч тудыра икән. Спортзалга язылдым, бик күп жәяү йөрдем, чаңгыга бастым, урманнарда бардым... Вакыт дөвалый, диләр, әмма ничек кенә булса да, ул юлдан узарга һәм үзеңне, балаларыңны (ә мин бердәнбер улымны югалта язган идем) югалтмаска кирәк. Минә бу хәл нык үзгәртте. Кешеләргә карата рәхимлегә әйләндем, тормышта сыгылмалырак була башладым. Ир артында яшәп иҗатка да суына, өйдә утыра торган хатын-кыз-мәчегә әйләнә башлаган идем. Ә миңа болай яшәргә ярамаган. Менә шундый чакларда ничек язмышка ышанмыйсың инде?! «Син яңадан эшләргә тиеш», – диде ул миңа. Язмышыма рәхмәт-лемен. Балки, бүгенгесе көндә балкып торган артистка түгел, ә тамашачылар инде оныткан, өйдә утырган бер хатын булып идем. Әйтәм бит, ничек кенә булса да, яхшыга гына. Минем хәлгә төшкән хатын-кызлар менә шуны онытмасын иде.

Һәрвакыт яшь, нәфис, зифа буй-сынлы булуыгызының сере бармы?

– Юк. Беләм: үз яшем белән картаям һәм моны кабул итәм. Буй-сыным әтидән бирелгән. Ул шундый төз гәүдәле иде. Матур хатын-кыз булып калуың сере, әйткәнәмчә, күңелендә һәм аның зәвыклы итеп киенә белүендә. Киенәргә бик яратам. Хәзер бит инде киң, арыш капчыгы кебек киёмнәр күп. Ул кысып та торма-сын, бил дә күрәнмәсен. «Шушы капчык эченә кереп утырыр өчен көн саен ун мең адым атлыйммы инде мин», – дим кибеттә сатучыларга. Мөмкинлегем булганда һәрвакыт билле киём алырга тырышам. Гүзәл буй-

сын – хатын-кызның байлыгы. Нигә әле аны яшерергә? Сәламәтлегем хәзер беренче урында. Тыныч күңелендә матурлык тудыра ул, шөкер итеп яшәү дә... Торасың, юынасың, тәмле иттереп сөтле чәеңне эчәсең, булганына шөкер итәсең. Матур күлмәкләремне киеп, битәмә косметика салып, үз аякларым белән өйдән чыгып китә алам икән – бу инде үзе бер бәхет һәм матурлык. Хәзер бердәнбер теләгем – улымның миннән соң аягына нык басып, гаиләле булып калуы. Менә шунда үз миссиямне үтәдем дип әйтер идем. «Булды, бар да булды / Агы да, карасы да. / Күпме чәчәкләр үстердем / Йөрәгем ярасында», – дип жырлыйм. Гомеремдә булдырасы килгән әйберләрне булдырдым. Шуларның рәхәтен генә күрәп яшәргә иде хәзер.

Елмаю дефицитка әйләнәп барган заманда, сез һәрвакыт елмаясыз...

– Син дә бит елмаясың, Чулпан. Ул бит эчке дөньядан килә. Аның әле лайфхагы да бар: кеше белән елмаеп сөйләшәсең икән, ярты эшен башкарылган дип сана. Дипломатиянең иң югары ноктасы – ихлас елмая белү ул. Тормышта ихлас итеп сөйләшә белү дә бик кирәк. Хатын-кыз балкып яшәсән инде ул сәхнәдә генә түгел, тормышта да.

Резеда ханым, инде иҗатка әйләнәп кайтсак.

Театрның соңгы премьерасы – «Бәхет хакы» мелодрамасында уйнадыгыз. Сез – драматик рольдә...

– Мондый рольне йөз ел уйнаганым юк иде. Гарсиа Лорканың «Дом Бернарды Альбы»сында Магдаленаны уйнаган идем. Ул – минем аерылышкан чорыма туры килгән вакыт. Мин аны уйнамадым да, ул рольдә яшәдем. Ул вакыттан соң 17 ел үттә, гөрләп, уйнап-көлеп яшәп яткан чакта тагын менә шундый рольне уйнарга насыйп булды. Ә минем бүгенге халәтем бөтенләй башка. Бу рольне уйнау җиңел булмады. Әмма шунысы да бар: һәрвакыт шаярып-көлеп йөрсәм дә, эчтән янган чакларым да юк түгел. Өйгә кайтып моңсуланып утырып елап алырга да мөмкинмен. Тормышның авырлыкларын күрәп чыныккан кеше буларак, мин үземне ул рольне уйнар өчен буш актриса дип санамыйм. Бөтен күңелем белән уйнадым. Беренче көнне премьерда эмоцияләп шулкадәр көчле булды, башыма капты хәтта ки... Үзем монологымны сөйлим, үзем, Ходеам, ыгылмасам гына иде, дип уйлыйм. Сәхнәдә эшемне тәмамлагач, ярты сәгәтләр утырып торганмындыр. Актерларга болай гына пенсия бирелмидер... Бик эмоциональ эш ул.

Резеда Төхфәтуллинаның концерты булып микән?

Мин әле иҗатта. Яңа жырлар яздырам. Дөрөсрәге, халыкка таныш жырларымны заманлаштырам. Бик матур була инде. 80 нче еллардагы жырлар ул. Концертларга, мәжлесләргә чакыралар. «Ник соңгы елларда концертыңны оештырмыйсың», – дип сорыйлар. Шушы театрда тыныч кына яту галәмәте инде ул. Миңа монда тыныч, рәхәт. Ә концертымны оештырырга теләм. Иҗат кичәсе итеп уздырырмын дип уйлыйм. Тамашачыларымны көзләргә жыйрмындыр...

ПЕЧӘН ӨСТЕ

Лилия ГӘРӘЕВА

«Татмедиа» янында беркөнне газоннарны чабып киттеләр. Хәзер монда кипкән печән исе генә! Иртән эшкә барып, кич эштән кайтканда шул ис балачакта авылда печән жыйган вакытларны искә төшерә.

...Әни атна ахырында ялга кайткан арада кул чалгысы белән бакча башындагы печәннәрне чабып калдыра. Безнең бурыч: ул кайтканчы, бер атна эчендә шушы печәнне киптереп, печәнлеккә менгезеп өю. Без өчәү: 70 яшьлек дәү әни, 12 яшьлек мин һәм 9 яшьлек сөңлем Фәридә.

Жәйләрен Фәридә белән икәү дәү әни янында торабыз, ә әни атна ахырында безнең янга кайта-китә йөри. Дәү әнинең сыеры, сарыклары бар, печән шуларга кирәк. Ул елларда хәзерге кебек печәннәрне сату юк, әзерләсәң, үзең әзерлисәң.

Чапкан печәнне әни шул ук көнне таратырга кушып китә. Башка яулык ябып, кулга сәнәк тотып, аякка галощ киеп, бакча башындагы печәнне таратырга төшәм. Покослар калын, таратмасаң, печәннең аскы ягы юешләнеп тик ята, тиз генә кипми.

Икенче көнне агач тырма тотып, тараткан печәнне әйләндерергә чыгам. Әле шул агач тырманы бер елны кызым Зилә күреп бик аптыраган иде. Инде авылда печән жыйса булмагач, мондый тырманы бер дө күрмәгән икән. Ярый чалгыны таний әле, анысын да белмәүчеләр бар хәзер.

Бакча башында мине кеше ишетми, шуңа күрә рәхәтләнәм генә жырлап. «Мәтрүшкәләр»не жырлап бетерәм дө, «онытылмый беренче саф мәхәббәт»кә тотынам. Шулай белгән жырларымның барысын да өчәр кат жырлап чыгам. Рәхәт! Жил белән ярыштан жырлайбыз. Дөресрәге, мин жырлайым, ә ул, колагыма килеп, көн ыжгырып тора.

Кайчагында тавышымны ошатмыйча, күрше Әдһәм абыйның умарталары бәйләнергә тотына. Яулык астыннан кереп чәчкә чорналалар да, дөнья бетереп безелдиләр. Мин алардан куркам, шуңа күрә тизрәк яулыкны салып болгыйм да, аякларым белән жиргә тиеп тә тормыйча, өйгә элдерәм.

Үзем чабам, үзем бар көчемә: «Дәү әни, умарта чакты-ы-ы!» – дип кычкырам. Дәү әни минем тавышны әле ыңдырдан ук ишетеп, каршыма чыга. «Чапма, умарта янында чабарга ярамый!» – дип ачулана-ачулана, чөчемә кадалган бал кортын уч төбә белән сыта. Ничек чапмыйсың, ди? Умарта тавышы минем өчен һәрвакыт: «Внимание! Старт. Марш!» булып ишетелә. Аның тавышын ишетеп алуға, аяклар үзләре алып чаба минем.

Инде өйгә бер менгәч, кабат печән әйләндерергә төшәсе килми. Әле, житмәсә, дәү әни «грузинский» такта чәй дө пешергән. Өйгә шуның тәмле исе таралган. Такта чәйнең иң начар, иң арзанлы чәй булуын әле кайчангына белеп, бик гажәпләнгән идем. Хәзер эре яфраклы әллә нинди кыйммәтле чәйләр алып карыйм, берсенәң дө исе шул такта чәйнеке кебек чыкмый.

«Кызым, бар инде, печәнне әйләндереп бетер. Кибәсе бар. Анагыз кайтканчы кертик», – дип юмалый дәү әни. «Анда кояш. Эссе кага!» – дип киреләнәм. Әлфияләр, Гөлнаралар, аларга ияреп безнең Фәридә елгада су коенып ятканда бер дө печән әйләндереп йөрисе килми. Шулай да, дәү әнине жәлләп, тагын бакча башына тәпилим.

Әле бит таратып һәм әйләндереп кенә эш бетми. Өченче көнне бу печәнне кабартырга кирәк. Кабарткач, ул тагын да тизрәк кибә. Печәнне дө шул агач тырма белән тырмалап кабартасы.

Инде печән кибеп бетә диярлек. Хәзер аны чәбенлисе бар. Моңысы – ике покосны бер итеп, арба белән йөрерлек юл ачу. Көн әйбәт торса, шул чәбенләгән килеш кенә дө арбага төяп алып менәргә була. Ләкин жәй көне гел әйбәт кенә торамы әле ул сиңа?!

Печәнне чәбенләп менеп, чәй эчәргә генә утыруың була, дәү әни йөгереп кереп житә. Баксаң, зират өстеннән кара болып килеп ята икән. Бакча башына төшөп житкәнәңне

сизми дө каласың. Кипкән печәнне тиз генә чүмәләлөп, өстенә полиэтилен каплап өлгерергә кирәк. Өлгермәсәң, эш харап, бетә кипкән печәнәң! Соңгы чүмәләне өеп, өстенә иске клеенканы каплап куюға, нәкъ безнең бакча өстендә генә торган уч төбә кадәр болыттан борчак кадәр эре-эре тамчылар коелырга тотына.

Яңгыр туктаса, печәнне шул ук көнне кертәбез. Дәү әнинең иске уфалла арбасы бар. Тарта алган кадәр шуңа тәйибез дө, мин тәртә арасына кереп басам. Дәү әни печәнгә сәнәген батырып, арба артыннан этеп менә. Бакча таулы, арба тартып менүе миңа бер дө жиңел түгел. Ә сөңлемә кызык. Ындыр буендагы рәшәткә баганасына менеп, минем килеп житкәнне көтә. Арба белән тигезләшкөч, багана башыннангына печән өстенә сикермәкче.

Караңгы төшкәнчә печәнне арба белән лапаска ташыйбыз. Безнең лапас зур, печән күп сыя. Ләкин шуның белән генә эше бетми әле моның. Лапаска керткән печәнне печәнлеккә өяргә кирәк.

Анысы инде икенче көнгә кала. Дәү әни астан озын саплы сәнәк белән печәнлек авызына печәнне ыргытып тора, мин кыска саплы сәнәк белән алып, түргә ташыйм. Монда эссе, тузан, кысырык. Печән чүбә тирләгән тәнгә ябыша, аякка кадала, күлмәк эчләренә тулып кычыттыра. Әледән-әле печәнлек авызыннан башымны сузып: «Бетмиме әле?» – дип кызыксынам. «Яртысы булды инде», – ди дәү әни.

Соңгы сәнәк печәнне түргә этеп, дәү әни печәнлектән төшәргә баскычны терәгәч кичергән рәхәтлеккә белсәгез! «Аллага шөкер, яңгырларга тидермичә керттек. Кызым, маладис, тырыштың», – дип мактый дәү әни, кытыршы кулы белән аркамнан сөеп.

Әй, менә хәзер дәү әни терелеп кайтып, шулай бер аркамнан сөйсен иде әле, бер басу печәннен шул иске арба белән лапаска ташып бетерергә риза булып идем. Юк шул инде... Дәү әни дө, сыер да, арба да, лапас та юк...

*Һәркемнең күңелендә
үзе өчен бик кадерле булган
балачак истәлекләре сак-
лана. Алар гомер узгач та
онытылмый. Эти-әнием, яш
чакларым белән бәйлә ул якты
хатирәләр гел күз алдымда.*

Мин туып-үскән Чүпрәле рай-
оны Иске Шәйморза авылы элек
бик зур булган дип сөйләләр. Мал-
туар, кош-корт тәрбияләп, колхоз
эшләрендә мәш килгән авыл халкы
гомер-гомергә үзенең тырышлыгы,
үжәтлеге белән аерылып торган.
Этием Харис Таһир улы Бәширов
чыгышы белән шушы авылдан.
Ул жиде балалы зур гаиләдә үскән.
Аның әтисе озак вакытлар колхоз-
да ветеринар булып эшләгән, бе-
лемле, белдекле, ярдәмчел булган.
Авылдашлар аны хәзер дә сагынып
искә ала. Ә Маһирә абыстайны –
ак яулыклы дәү әниемне – белмәгән
кеше юктыр да. Ак яулыгын артка
бәйләп самавыр куюлары, безне,
күршеләрне чәйгә чакырулары,
аларның чөкөрдәшеп чәй эчүләре
әле дә күз алдымда.

Дәү әнием бик дини кеше иде.
Коръән укый, безгә догалар өйрәтә,
кулында гел дисбе булып. Кыябланы
белгән гаиләдә генә шундый тәр-
типле, акыллы, өлкәннәргә хөрмәт
белән карый торган балалар үсә.
Шуңадыр әтибездә эшчән, бер дә
тиктормас, үз сүзен сүз итә торган
зирәк, киң күңелле кеше иде.

Сөйләүләренә караганда, алар
әниемнең туган ягы – Нурлат рай-
онының Биккүл авылында таныша.
Этием яштыгән үк көрәшчел булган.
Сабантуйлар життеме, көрәш мей-
данына беренчеләрдән булып ул
чыккан. Районда да беренче, икенче
урыннарны алган. Казанда да жиңү
яулаган! Сабантуйда көрәшкәргә дип,
ул Биккүл авылына килә. Гадәттәге-
чә, жиңүче була. Ә батыр янында
кемнәр бөтерелә дисез?! Әйе инде,
кызлар, әлбәттә. Шунда тыйнак
кына елмаеп аны күзәтеп торган
бер кызга күзе төшә. «Бер карауда
гашыйк булдым...» диләр бит. Менә
шул очрак инде бу! Ике ай дигәндә
кыз Биккүлдән Иске Шәйморзага
килен булып төшә. Әнием Гөлҗиһан
белән этием гомергә бер-берсен

тулыландырып, аңлашып яшәделәр.
Тормыш булгач, төрле хәлләр була.
Ләкин алар беркайчан да безгә
житешмәгән-килешмәгән якларын
күрсәтмәделәр. Әни бик сабыр
холькы, аз сүзле, әйтсә сүзен дә
уйлап кына әйтә торган зирәк кеше
иде. Ул безне кечкенәдән үзенә
булышырга – өй жыештырырга,
чишмәдән су алып кайтырга, ишег-
алларын тәртиптә тотарга, маллар-
ны карарга өйрәтте. Ипи салырга да
әнидән өйрәндөк. Әтинең кайнарла-
нып китеп әйткән сүзләренә дә ул
елмаеп кына карый иде. Беркайчан
да каршы сүз әйтмәде. Без гаиләдә
биш бала – биш кыз үстек. Эти шул-
кадәр ир бала көттә – булмады.
Аның каравы, ул безне – бөләкәй
кызларны, малайларга гына куша
торган эшләргә өйрәтеп үстерде.
Шуларны искә төшерәм дә елмаеп
куям: без – беребездән-беребез
кечкенә кызлар – иртән мәктәпкә
жыенабыз, ә эти эшкә чыгып ба-
рышлы кулыбызга ярты чиләк
кәкрә-бөкрә кадак тоттыра да:
«Мин кайтканчы шушы кадаклар
турайган булсын...» – ди. Жәй жит-
теме, бишәүләп эти янына арбага
тезелеп утырабыз да... печәнгә.
Көне буге печән жыйабыз. Кызганмый
иде ул безне, кызлар дип тә тормый
иде. Әйттем инде, ул спортка би-
релгән иде. Безне дә йөгәргә,
сикерергә өйрәтте. Өйнең бер ягын-
нан икенче ягына аркан суза да
безне кулыбыздан тотып, шуннан
йөгәргә өйрәтә иде. Өй артындагы
чирәмлектә ниләр генә кыланмый
идек. Тик тормаска, хәрәкәттә бу-
лырга! Дәрәс булган аның тәрбиясе.
Эти безне авырлыкта сынмаска,
бирешмәскә өйрәтте. Тормыш өчен
бик тә кыйммәтле сыйфатлар бу!

Этиемнең авыл өчен эшләгән
игелекле эшләренең берсе – агач
утырту булгандыр. Ул бу эшкә безне
дә тартты. «Әйдәгез, аланга агачлар
утыртабыз, кышларын авылны
бураннан сакларга да әйбәт булып.
Агачлар берзаман шундый матур
булып үсеп китәрләр, безне сагын-
ганда, шул агачларга карарсыз...» –
дигәне әле дә булса колак төбөндә
яңгырап тора. Эти утырткан карама,
юкә агачлары хәзер без авылга

кайткан саен, кадерлеләребезне искә төшереп, йөрәкләрне айкап куя.

Бүген авыл музееда аталы-уллы Таһир һәм Харис Бәшировларның – дәү әтием белән әтиемнең фотолары эленеп тора. Без алар белән горулла-набыз, алар әйткәнчә, алар күрсәткәнчә яшәргә тырышабыз!

Гөлнәра АВЗАЛОВА.

Казан шәһәре.

*Нинди генә гозер белән
килсәң дә, кире бормыйча, шул
минутта ук сиңа ярдәмгә ашы-
гучы кеше сезнең авылда да
бармы? Ә бездә бар!*

– Улым өйләнә иде, чәкчәк пешереп бирә алмассыңмы икән?

– Бүген концертта гармуның белән берәр жыр башкарырсың әле...

– Районга барып кайтасы бар, баланы сиңа калдырып торыймчы...

– Вәсилә апа! Күземә чүп керде...

– Вәсилә жаным, шушы баланың чәчен генә кыркып бир әле...

– Сыерым бозауларга маташа, ярдәмгә керә күр берүк!

Инде яше 80 гә якынлашса да (күптән түгел 78 яшен тутырды!), һаман да божыр кебек житез, кулында ут уйнатып тора әле ул безнең Вәсилә апабыз. Коръян ашларында сүрәләр укып йөрүче акъяби булса да, аңа нишләптер «әби» дип әйтеп булмый.

– Элек шундый жыр бар иде: «Мин колхозның бригадиры, / Комбайнер һәм тракторист. / Кирәк икән булам танкист, / Ял иткәндә гармонист». Шуның шикелле, сиңең дә нинди генә һөнәрләрәң юк: аш-су остасы да, ветеринар да, дөвалаучы да, чәч кисүче дә, жырчы да, гармунчы да... Каян өйрәнәп бетердең син боларның барысын да? – дип сорыйм аннан.

– Бервакытта да бер эштән дә курыкмадым, – дип җавап бирә Вәсилә апа. – Нинди эшкә тотынсам да: «Башкалардан булганны, нишләп миннән булмаска тиеш әле?» – ди идем. Беренчесе булып житмәсә, икенчесе була аның.

Менә шундый батыр йөрәкле, тырыш ул Вәсилә апа. Алардан кеше өзәлми, ул берәүне дә кире бормый. Аларга бөтен кеше сыя. Уллары яшә

чакта, әле клубка кич чыгып йөргән вакытта, дус-ишләренә кайберсе өйләренә кайтырга соңгарак калса, аларга кереп куна торган булган.

«Иртә белән торып чыгышыма идән тутырып егетләр йоклап яткан чак булып иде», – ди ул, көлеп. Вәсилә апаларның өе иркенгә түгел, күнелә киң булганга инде ул.

– Кемгә охшап шундый тиктор-мас булып тудың соң син? – дигән сорауыма:

– Әниемә, – ди Вәсилә апа. –

Әнием бик булган хатын иде минем.

Дүрт малайдан соң көттереп туган төпчек кыз булса да, иркәленеп үсү тәтеми аңа. Беренче класста укыганда Хаматнур абыйсынан гармунда уйнарга өйрәнә. Шуннан китә инде. Гармуннан башы гына күренеп торган кыз концертларда, спектакльләрдә катнаша. Йөгерү буенча ярышларда аңа тиңнәр булмый.

Унынчы классны тәмамлаганнан соң Әтнә техникумына укырга керергә, зоотехник булырга хыяллана. «Хайваннарны яратам», – ди ул. Әле дә мал арасынан керми.

Тик язмыш бөтенләй көтмәгән-уйламаган борылыш ясый. Техникумга документлар тапшырып кайтышлы, Вәсиләне кияүгә урлылар. Кем диген әле? Башка районнан килеп, алар авылында ут кертәп йөргән егет! Вәсиләләрдә фатирда торганда эшкә булган, өлгер кызны күзләгән дә инде.

Әти-әниләре эзли килеп, кайтырга үетли. Тик кыз язмышына буйсына, «кияүдән кайткан» дигән данны күтәрәсе килми. Ире белән Караганда шәһәрәне барып урнашалар. Тормышының иң караңгы, иң авыр еллары бу аның. Эчәргә яраткан, хатыныннан көнләшкән ир кул күтәрергә дә кыенсынып тормый. Улына биш тулганда, Вәсилә кыерсытуларга түзә алмыйча туган ягына кайтып китә.

Туган як – туган як инде ул! Аның кешеләре генә түгел, һәр куагы, һәр үләнә сине үз итә! Жиң сызганып эшкә керешә Вәсилә. Бригадир булып та эшли, сыер да сава, ферма мөдире, учетчик, ашханә мөдире... Яңадан кияүгә чыгып, тагын ике бала алып кайта.

Авыру әнисен, әтисен карап соңгы юлга озата. Барысына да өлгерим дип, чаба да чаба...

Пенсиягә чыккач та шулай йөгә-рүеннән туктамый. Мәчеттә дин дәресләре ала, үлем-житем булса, иң беренче ул килеп житә, кәфен тегү, мәет юу кебек эшләренә ничә еллар инде авылда ул башкара. Туганна-рының хәлен белергә дә өлгерә, караучысыз калганнарын тәрбияләп соңгы юлга озата. Элек туйлар, мәжлесләр өйдә уздырылган вакытта, аш-су әзерләшәргә Вәсилә апаны чакырлар иде. Ул кухня тирәсендә генә тормый, залга чыгып берәр шаян такмак әйтеп, йә жырлап кунакларның кәфең күтәрергә дә җай таба. Вафат булган авылдашларыбызга бәетләр дә чыгара.

Сабантуй бәйрәмнәрен Вәсилә ападан башка күз алдына да китереп булмый! Кем анда чиләк-көянтә белән су күтәрәп йөгәргә? Вәсилә! Уртада «Чабата»ны шулкадәр оста биюче кем ул? Вәсиләне танымаска! Сабантуй кичендә кем гармун тавышына күнелне моңландыра?

Менә шундый ул Вәсилә! Сәхнәдән төшми, конкурсларда катнаша. Районда уздырылган «Ак яулыклы әбием» конкурсы җиңүчесе дә ул!

Өч баласына биш оныгы, дүрт оныкчыгы бар инде Вәсилә апаның. Оныгы Рузалия – нәкъ әбисенәң дөвамы. Яшь кенә булуына карамастан, инде дүрт бала анасы үзе. Кулыннан килмәгән һөнәре юк.

Ә мин Вәсилә апага озын гомер, сәламәтлек теләм. Безгә әле ул бик кирәк. Авылыбызның йөзек кашы бит ул!

Камәрия ВАФИНА.

Кукмара районы, Ядегар авылы.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтпә калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур, 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

СИННӘН БАШКА...

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Салават Фәтхетдинов башкаруында «Синнән башка» дигән бу җырны, мөгаен, бер генә тыңламагансыздыр. Әлеге юллар арасында яткан үзәк өзгеч сагышны, сагынуны, яратуны, ялгызлык ачысын тойдыгызмы икән? Йөрәк түрәннән, бәгырьдән чыккан сүзләр... Югалтуның зурлыгын өзелепләр тойган бер мәлдә кәгазгә төшкәннәр. Динә ханым бу шигырен ире, танылган язучы Руслан Мөхәммәтҗановка багышлаган.

Динә – Башкортстанның Дүртөйле районы Тәкәрлек авылы кызы. 1973 елны мәктәпне тәмамлагач, Ленин укыган университетка керәм, дип, парходка утырып Казанга юл ала ул. Елга портыннан университетка кадәр бер дус кызы белән җәяү атлыйлар... Имтиханнарны уңышлы тапшырып, студент эскәмиясенә утыра! Яңа тормыш башлана.

Октябрь азаклары була. Тулай торакның Динәләр яшәгән бишенче кат коридорыннан бер егет уза. Кулында кызыл баян – шундый матур уйный! Кызлар: «Кем икән бу?» – диешәләр... Өлкән курслар телдән-телгә йөргән тарихны аларга да җиткерә: кара сакаллы егетнең исеме Руслан икән. Бер кызын яраткан, әмма алар танышуга ул авырып киткән. Авыруы узмаган да узмаган – бер айдан кыз хастаханәгә үк эләккән. Табиблар куйган диагноз аяктан егарлык була: яман шеш!.. Руслан гел аның янына барып йөри. Палатада яткан хатыннар: «Сеңел, син кияүгә чык, бала тап, бала тапсаң, каның үзгәрер, терелерсең», – диләр. Яшьләр өйләнешәләр. Хатыны авырга уза, тик чир җиңә...

Сөйгәнән югалткан кеше Динәгә бик җәл тоела. Аңа карата күңелендә кызгану хисе кабына – хәсрәтен уртаклашасы килә... Руслан озакламый алар яшәгән 510 нчы бүлмәгә кереп йөри башлый. Башта егетне үзләреннән өч яшыкә олырак староста Зөбәйдә янына кереп йөри дип уйлыйлар: кайчак бүлмәдә үзләрен генә калдырып чыгып та китәләр әле. Яңа ел алдыннан егет Динәне һәм аның Роза исемле дус кызын театрда чакыра: өчәү рәттән утырып спектакль

*Яшисем дә килми синнән башка,
Бер яме юк кышкы көннәрнең.
Роза гәле кышын чәчәк ата –
Матурлыгын күрмим гөлләрнең.*

карийлар – икәү генә калып сөйләшүләр булмый. Үзен генә урамда йөреп керергә чакыргач та, кыз бик озак «юк» дип әйтә әле. Ә егет аңа инде күптән гашыйк икән! «I курслар очрашуында башкорт биюен биедән – шул көнне үк сиңа игътибар иттем», – ди. Башкорт биюе башкарып 9 нчы класстан соң республикада беренче урынны алган Динә бит ул! Биими – аккош кебек йөзә генә!

Алар очраша башлауга, бүлмәдәшләре: «Димәк, безнең арада иң беренче кияүгә син чыгачаксың – аңа бит инде өйләнергә кирәк», – диләр.

– Моңы үзем дә чамалый идем... Руслан бу вакыт инде 5 нче курста укый, диплом яза. Миңа – 18, аңа 29 яшь. Чирмешән районы Чумачка авылында туып-үскән ул. Күрше Түбән Кармалка авылында рус мәктәбен тәмамлый. 7 нче класста укыганда ук газеталарга мәкаләләр яза башлый. Университетка өч ел рәттән имтиханнар бирә. «Бар, энекәш, татарча өйрәнәп кил», – дип җибәрәләр. Шөгәргә кайтып, бер ел татар теле укыта, армиядә хезмәт итә. Солдаттан соң Лениногорск комсомол комитетында инструктор булып эшли, шундагы ижади берләшмәгә йөри.

I курсны тәмамлагач, Динә каникулга авылга кайтып китә. Русланнан хатлар килеп тора, ә аннан... үзе кайтып төшә. Өти-әннисеннән кызының кулын сорап китә. Университетны тәмамлагач, Тәкәрлеккә кайтыр, укытыр, үзләре янында яшәр дип хыяллансалар да, ризалашалар – кыз баланың бөхетенә ничек каршы төшәсен?!

Октябрьдә, лекцияләрдән соң бер көнне Динә кара тактага: «Кадерле группадашларым! Сезнең барыгызны да тугебызга чакырам!» дип яза. Тулай торак янындагы ашханәдә уза аларның туйлары. Бөтен группа, укытучылары Фәһимә Хисамова, Марсель Бакировлар килә.

– Бер елдан улыбыз Айназ тугач та көндөзгә бүлектә калдым: лекцияләргә икәү йөрдөк. Группадашларым бик әйбәт булды, алар булышты. Руслан бу вакыт телевидениедә, авыл хужалыгы бүлгә редакторы булып эшләде. Аның бер буш вакыты да юк – гел яза иде. Эштән кайта да тагын өстәл янына утыра. Сигез ел кеше фатирларында интекте. Әгәр мин аңа кияүгә чыкмасам, ул, мөгаен, Лениногорскига кайтып китәр иде – комсомол оешмасына эшкә чакырганнар иде аны. Анда мондый проблемалар булмас иде. Минем хакка ул Казанда калды... Телевидениедә тиз генә тораклы була алмаячагыбызны белгәч, «Казремстрой» оешмасына управляющий булып урнашты. Анда эшләгәндә «Бүре сагышы» һәм «Әнием төсә» дигән ике китабы басылып чыкты. Төнлә яза иде күбрәк. «Бүре сагышы» – китапханәләрдә иң укыла торган китап булып танылды. Аның язганнарын иң беренче укучы мин идем. Башта күчереп язам, аннан машинкада басам. Бер генә дә тапкыр түгел... Арада шигырьләр дә очрый. Миңа дип язганнары да бар: «Син сиреньнәр яратасың, / Мин яратам төнбоек. / Сирень чәчәк аткан чакта / Яннарымда син булмасаң, / Күңелем була боек...» Фатирлы булгач, ун елдан соң төзелештән китте – «Ялкын» журналында, аннан Татарстан китап нәшриятында эшләде. Иңат аның дөньясы иде...

Уллары Айназ, Тамерлан, Алишер туа. Туган авыллары ерак – сирәк кайтып йөриләр. Бигрәк тә – Тәкәрлеккә. Русланнарда исә барыбер ешрак кайтыла. Чирмешәнгә беренче тапкыр парлап кайтканда Динә инде бала көтә торган була. Мишәрләр кунакчыл халык – яшьләренә әллә ничә жиргә чәйгә алалар. Урман эчендә утырган Чумачка авылының матурлыгын күреп яшь килән шакката... Русланның әтисе сугыш инвалиды була, малайга 10 яшь чакта ук үлеп китә. Гаилә зур: абыйсы, апасы, өч сеңлесе. Бик авырлык белән үскәннәр, туганлык кадерен беләләр.

– Руслан әнисен бик хөрмәт итә иде. Аңа багышланган «Әнием төсә» дигән хикәясә дә бар аның. Бик акыллы кеше иде Шәмсенур кайнанам. 95 яшькә житте. Гөлләр ярата иде әни: өе кышын да, жәен дә чәчәктә иде. Аңа карап, роза гөлләрен күп үстердек. Без өйләнешкәч, Руслан абыйсы белән авылда өй салды. Үз куллары белән! Аның белмәгән эше юк иде...

Балаларын бик ярата ул, «улларым» дип кенә тора. Жәен алар белән бергә гел урманга бара – жыләк, гөмбә жыйбыз. Кышын бергәләп чаңгыда чыгалар. Зәңгәр күл буенда бакча алалар – үзе шунда йорт сала. Бакчага велосипедта йөриләр.

Дуслары бик күп була: Жәүдәт Дәрзаман, Рәзин Нуруллиннар белән якыннан аралашып яшиләр. Язучы Шамиль Бикчурин аларга килеп йөри. Руслан Мөхәммәтжановны белүчеләр аның турында иң беренче чиратта «кешелекте иде», диләр. Ярдәм сораганнарда (хәтта сорамаганнарда да) булышырга ашкынып тора ул.

Татар теле, милләт дип янып-көеп яши. Алишерларына татар мәктәбен – 27 нче гимназияне тәмамлау бәхете тия.

Аны милли уку йортына әйләндерү өчен тырышып йөргән әти-әниләр арасында алар гаиләсә дә була. Татар телендә укуның перспективасына, тиздән милли университет ачылачагына башкаларны да ышандырлар. (Иң элек – үзләре ышаналар!) Ата-аналар соңыннан: «Руслан исән булса, милли университетны барыбер ача идек», – диләр.

Руслан Мөхәммәтжанов татар телендә «Литературная газета» кебек газета чыгару турында хыяллана. «Мәдәни жомга»ның басыла башлавын ул үзенә шәхси куанычы кебек кабул итә. Янып-көеп, «Шәһри Казан» газетасын булдыру артыннан йөри, аның иң актив хәбәрчесенә әйләнә.

Ижади планнары бихисап була аның! Алда гомер озын – язасы да язасы!

Бик тиз кабынып китеп, тиз сүнгәнә күрә, туган авылында «Салам ялкыны» дигән кушамат тагалар Русланга. Салам ялкыны... Гомере дә шулай кыска була аның: балкып яна башлый да, гөлт итеп сүнә.

– Санаторийга барырга тиеш иде ул. Анализлар тапшыра башлагач, аларның бигүк әйбәт түгел икәнә ачыкланды. Сәбәбен эзли башладылар... Хәлем бетә дип аңарчы да әйтә иде инде. Нибары 51 яшь иде әле Русланга... «Ирегеңдә яман шеш. Акканлылык», – дип, миңа шалтыратып әйттеләр. Иң авыры – шушы момент булды. Үлгән мизгеленә караганда да. Үзенә дә сиздермәскә кирәк, балаларга да... Тик хастаханәгә салгач, химия бирә башлагач, Руслан, әлбәттә, шундук аңлады...

Германиягә дәваланырга барырга документлар әзерли башлыйлар. Өмет зур була – аннан аякка басып кайтучылар бар бит! Татарстанның ул чактагы Президенты Минтимер Шаймиевкә кадәр керә Динә. Рөхсәт бирелә, бөтен кәгазьләр инде әзер була. Тик... Русланга яңадан химия бирә башлыйлар һәм аның хәле кинәт начарлана.

– «Китәм инде» дигән сүзгә ул миңа әйтмәде, ә дусларга әйткән. «Динә нишләп, ул бигрәк яшь килеш кала», – дигән. Алдагы кичне Руслан янына Айназ килде. Иртән ул мине: «Әтиңнең бүген хәле авыррак әле», – дип каршы алды. Ул киткәч, Руслан белән нәрсәләр сөйләшүебезне хәтерләмим, миңа тутырып-тутырып каравыгына истә. Берәздән ул йоклап киткән кебек булды. Соңгы өч көндә бик интеккән, ап-ак булып калган, хәлсезләнгән иде инде. Догалар язылган кызыл тышлы дәфтәре бар иде аның. Аллаһы Тәгаләнен бер хикмәте, башка көннәрдә аңа кагылганым юк иде. Ул чакта догалар бик белми идек бит әле. «Кайсысын ятларга икән моның?» – дим. Үзеннән сорар идем, әйткәнәмчә, йокымсырап китте. «Йәсин» бите ачылды – шуны укый башладым. Мин шул доганы укыганда, тирән генә итеп бер тын алды да, өзәлдә Руслан... 1996 елның 11 декабры иде бу. Аның мәете салынган каталкага тотынып моргка кадәр барган көнем... Үзем аның янында, ә үзем инде япаялгыз... Тормышым ул чакта ике параллельгә бүленде кебек: берсендә – көндәлек мәшәкәтләр, башкалар белән беррәттән иртән эшкә ашыгу, юу, жыештыру, нидер пешерү... Икенчесендә – Руслан турында баштан бер дә китмәс уйлар, аны сагыну. Мин берсендә балалар белән авылга кунакка кайтып киткән чакта ул: «Синсез үткән көннәрем / Гүя минем төннәрем» дип язган иде. Гамьсез дөньяның бездә эше юк, ул үз көнә агыла да агыла. Минем ул чакта иң зур те-

лөгем – Русланнан соң калган бушлыктан арыну, ансыз шушы сәгатьне, аннары тагын берсен... үткәру иде. Бер көнне, бер айны, бер елны... Әмма вакыт узу белән аны онытырга өметләнүем үземне алдау гына иде. Юксыну авыртыу астыртын, капылт кына каяндыр килеп чыга да, бөтен барлыгыңны биләп ала – тагын үткәннәргә кайтасың...

Иң авыры беренче еллар була.

Әтиләренәң өлемен малайлар бик авыр кичерә. Бигрәк тә уртанчысы. Өзелеп сагыналар! Кечкенәсе: «Сез бәхетле – әтине күп күрдөгез, мин аны 10 гына ел белеп калдым», – дип үзәкне өзә. Балаларны аякка бастырырга, укытырга, башлы-күзле итәргә кирәк. Уллары өчен яши Динә. Айназы Казан дәүләт финанс-икътисад институтын тәмамлый. (Без аны күптән түгел прокатка чыккан «Ибн Фадлан» фильмының генераль продюсеры, документаль өлеше буенча режиссеры дип беләбез.) Тамерлан – университетның журналистика факультетында, Алишеры юридик институтта югары белем ала. Жиңел генә бармый инде берсе дә.

Үләрәнә ун көн кала, Руслан Мөхәммәтжановның соңгы – «41 төрле котлау» дигән китабы басылып чыга. Өйдә тау кадәр булып өелеп торган ул китапларга Динәнең күзе тиз генә төшми әле. Аннан: «Руслан китте... Тик дөнья мәшәкатлырә калды бит... Боларны сатарга кирәк...» – дип уйлаган көн житә. Тарих институтының Милли мәгариф һәм тарихы, теориясе үзәгендә фәнни хезмәткәр булып эшләүче Динә кайда сата ала инде ул китапларны? Бер көнне тәвәккәлләп, Камал театрына, аның ул чактагы директоры Шамил Зиннурович янына китә ул. Утырып барысын да ачыктан-ачык сөйләшәләр, һәм спектакль яки концертлар алдыннан Динә театр фойесында китап сатып башлый. Бик уңайсызланып кына, үзен ниндидер начар эштә тотылган кеше кебек хис итеп. Адым саен танышлар очрап торган урын бит. Әмма сатмый хәле дә юк...

– Тиражы зур иде – биш ел сатканмындыр Халык аны яратып алды. Руслан язган ул котлау юллары бүген дә радиоларда, төрле мәжлүсләрдә яңгырый. Күңелләргә үтеп керерлек сүзләр таба алган...

Салават концертлары вакытында да саттым котлаулар китабын. «10 ел бергә» дигән сезон иде ул. Тамаша алдыннан саттым да, аннары залга, концерт карарга кереп утырдым. Көтмәгәндә ул минем сүзләргә язылган «Синнән башка» дигән җырны башкарды: «Көтәсем дә килми синнән башка /Агачларның яфрак ярганын...» (Елый.) «Авторын белмим», – диде. Бер танышым: «Шигырьләрең бик матур, әйдә, Фирзәр Мортазинга бирик әле», – дип алган иде. Ә бу шигырем ниндидер юллар белән Илдус Низамов дигән композиторга барып эләккән, Салават аны үз репертуарына алган... Тынсыз калып тыңладым. Русланны югалткан, 1996 елда язган идем бу юлларны... Икенче көнне, котлаулар китабын алдым да, теләкләремне язып, сәхнәгә мендем, «Синнән башка» дигән җыр минеке», – дидем. Салават шундук бу хакта тамашачыларга игълан итте.

Бер көнне концерттан соң Салават фойега чыкты. Мин, гадәттәгечә, китап тотып сатып торам. Яныма килеп басты да, танып исәнләште. «Ирем үлгән иде... Китаплары калды менә. Иш янына куш булып дип сатам, балаларны үстерәсе бар», – дим оялып кына. «Әйдәгез, минем янга ке-

реп чыгыгыз әле», – дип чакырды ул. Акчаның миллионнар белән йөргән чагы бу. Ул шунда миңа 6 миллион акча чыгарып бирде. «Менә шуңа күпме китап туры килә, китерерсез», – диде. Уртанчы малай мәктәпне тәмамлаган ел иде ул. Укырга керергә баллары житмәде, түләүле бүлектә кертергә акча эзли... Миңа шундый зур ярдәм булды бу!

Салаватның әлегә яхшылыгын гомеремдә дә онытасым юк... Ә китапны соңгы нөсхәсенә кадәр сатып бетердем. Боларның барысын да Русланның безгә ярдәме дип кабул иттем. Аллаһы Тәгалә аңа шушы китапны язарга илһам биргән, бастырып чыгарырга мөмкинлекләр ачкан. Әгәр ул китап булмаса, елап өйдә ятар идем. Ә мин кеше арасына чыктым – хәсрәтемне шулай тараттым...

Егетләр инде күптән үсеп житкән, туйлар ясап, гаилә корган. Жиде онык үсеп килә: Фәрида, Мирхәйдәр, Галияр, Әминә, Мирсәет, Айсылу, Әмирә. Барысы да татарча сөйләшә! Руслан бабайлары кебек җырлаучысы да бар: Алишерның Айсылуы конкурсларда беренче урыннар ала. («Онкология хастаханәсендә яткан чагы... Бер көнне барсам, ул яткан палата янына кеше җыелган. Йөрәгем жу-у-у итте. «Нәрсә булды икән?» – дим. Якына килгәч кенә аңладым: палата ишеге ачык, ә эчтән Русланның җырлавы ишетелә. «Җидегән чишмә»не суза! Яраткан җыры! Шул мизгелдә тавышы өзелде. Керсәм, борыныннан тагын кан ага. Хәле шуннан начарланды инде. Соңгы җырлавы булгандыр...») Әтиләренәң баяны – Алишерда. Ул музыка мәктәбен тәмамлаган, баянда да уйный.

– Мин әнкәйләргә Русланның өйләнгән булуын әйтмәдем. Тик бу сер барыбер ачылды. Университеттагы остазыбыз Хатыйп Миннегулов безнең күрше авылдан Рәшит абый Гыйльманов белән бергә укыган булган. Бер очрашкан, Хатыйп абый Русланны мактаган. Ул бик кешелекле дип, беренче мәхәббәте турында да сөйләгән. Апалар шулай белде. Тик бу вакыт Русланны алар барысы да яратырга өлгергән иде инде... Минем үземнең дә Руслан белән бу хакта сүз кузгатканым булмады. Бергә яши башлагач, аның хәтта: «Син миннән берни сорамдың», – дигәнә булды. Тулай торакта булмәсенә кергәч, өстәләндә ул кызының фотосурәтен күргәләдем. Карап кына куя идем... Ул – миңа кадәр булган тарих, аңардан Русланга истәлек булып нибары бер эңгәр чынак калган. Мин ул хатирәләргә кагылмаска тырыштым...

Айназга әтисе: «Әниегез ялгыз калмасын», – дигән булган. Кырыкка да житмәгән идем бит әле... Ун елдан соң Наил белән кушылдык. Әйбәт кеше туры килде. Ул да баянда уйный – оныкларны җырлата. Бар да әйбәт кебек... Тик менә ниндидер шатлыгым булганда нәкъ менә Руслан белән бүлешәсем килә. Оныкларны аңа күрсәтәсе иде. И-и яратып иде, дим. Кайчак үзем генә булганда утырам да аңа сөйләсе сүзләремне сөйлим. Балалар хақында аңа гына әйтә ала торган сүзләр бар...

Әңгәмәбез тәмам. Икебез дә тын калып Салаватны тыңлыйбыз:

Күрәсем дә килми синнән башка

Таң атуын, кояш чыгуын.

Көзләргә килгәч ничек түзәрмен мин

Елап яңгыр яуган төннәрен?

ДЭРТЛЕ БӘДРИ ТАРИХЫ

Гөлнара ЖӘЛИЛОВА

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар гына түгел, кайчак үзөбезне үзөбез дә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Ә-ә-әй, сезнең дә шулдыр инде ул! Икенче атнаның шимбәсендә күрешәбез дип аерылышасың да, ярты ел очраша алмый тилмерәсең. Кем белән дип – ахирәтләрең белән инде. Без бит ирләр түгел: эш көне тәмамлануга хатынга шалтыратып, фәлән-фәлән белән эш буенча күрешеп сөйләшсә бар (әле аны нинди төксә һәм рәсми тел белән әйтүе!), дия алмыйбыз. Бакадан баланы аласы бар, олысын секциядән каршылыысы, кибеткә ипигә-сөткә сугыласы... Кайтасың – бер кул белән ашарга пешерәсең, икенчесе белән идән сөртәсең, бер колак белән – кечкенә-сенең көнлек яңалыкларын, икенчесе белән олысының зар-үтенечләрен тыңлыйсың. Кичә Әминәсә ак күлмәгенә нәрсәдер тамызган – аны иртән жөбөтергә салып киткән идем... «Юып-элеп куярга онытмаска кирәк!» – дип үзалдыңа сөйләнеп – исеңә төшереп аласың. Нинди дус кызлар кайгысы монда! Кичке уннар тирәсендә, метр ярым койрыгыңны сөйрәп, караватка барып ятканчы ук йоклап китәсең... Ә бит күңеләбез белән һәммәбез дә һаман унсигездә! Юк-юк та, ахирәтләр белән очрашасы, дөньяларны онытып көлешсә, яшлөктәге кебек, юләр сатып, паркларны урыйсы килә!.. Деффочка булып!..

Шундый көннәрнең берсендә, ниһаять, дус кызлар чатына барып житәсең бит, әй! Синең шикелле үк тормыш мәшәкатләренә чумган ахирәтләрең белән телефоннан кызып-кызып сөйләшергә-гөрләшергә керешәсең: «Әнекайгенәм, кайчан соңгы тапкыр күрештек без? Әллә Яңа ел алдыннан инде...» Аннан телдән теге жөмлө чыгып оча: «Әйдә, иртәгә матур кичке күлмәкләрне, биек үкчәле шпилька туфлиларне киеп ресторанга жылышабыз да иртәнге дүрткә кадәр рәхәтләнеп утырабыз!» Онлы кулларын тастымалга сөртөргә дә онытып, телефонга килеп тотынган ахирәтләрең бу тәкъдимне кызып-кызып күтәрәп ала: «Барабыз! Таң атканчы биибез! Кыз чактагыча!» Кемдер чүмәлә итеп өеп куйган чәчен таратып ташлый, кемдер бүлмәгә кергән бала-чагасын чыгарып жибәрә, ул арада кемнәндер плитәгә куйган бәрәңгесә көя, сөте ташый... Иртәгә үк кичке жидедә кызыл иннекләребезне сөртеп, бер чиләк хушбуй коенып, шпилькада ресторанга барырга килешәбез!

Кичке ун житкән икән бит инде: диванга арка терәгән килеш кенә шулай дөрт-дәрман чөчөп утырасың да йокларга кереп китәсең. Һәм... иртәгә нәрсә киясеңне уйларга керешәсең. Ыслушааай... Яңа күлмәк алмаганга да йөз ел икән бит инде!.. Ярар, дисең, теге гасырда алган, нибары бер тапкыр Камал театрын күрү бәхетенә ирешкән күлмәгемә сыярмын әле, дип, изрәп йоклап китәсең.

Икенче көннең киче. Очрашуга чыгып китәм дигәндә генә, күз тагын теге биек үкчәләргә төшә... Бер – туфлиләргә, бер инде носки киеп куеп кияргә өлгөргән аягыңа

карыйсың да, кроссовкаңа үреләсең. Мода дип, кроссовка белән күлмәк киюне гомергә аңламадым, иң жайлысы – джинсы белән ки-и-и-ң капюшонлы худи...

Ресторанга жыйналып беткәндә теге биш дөртлөдән өчөү генә кала: бер-сенең кан басымы күтөрелгән, икенчесе кичке ашын пешерергә өлгөрмәгән, өченчесе... Килүчеләр барысы да алдан сөйләшөп куйган кебек – чалбардан, тигез табанлы төпечки – лофер, кроссовкидан булып чыга.

И-и, кызып-кызып гапләшө башлый бу өчөү: «Ирләргә әйтелде – безне борчымаска, бүген иртәнге дүрткә, ну ярар, өчкә кадәр йөриячәкбез! Рәхәтләнеп дискотекада биербез! Болай да сирәк күрешәбез! Аш бүлмәсендә генә ятарга ярамый бит инде! Гомер буге ир һәм балалар көен көйләргә генә димәгән! Канса да наканис!..»

Официант шәраб тәкъдим итә. Өчөбез берьюлы: «Юк!» – дибез. Чәйдән тәмлесә булмас! Аның янына салат, кайнар ризык килә. Кара чәйне – яшеле, анысын кабат карасы алыштыра. Сүзгә ияреп, өченче кисәк торт та шуа. Юк, тазартмый, билгеле, нишлөп тазартсын – зур кисәк түгел бит ул!

Уннар тирәсендә зерә дөртлө Бәдриләрнең авызлары ачыла башлый, әмма барыбер сөйләшәбез. Ирләрне сүтеп жыйбыз, мәктөп темасына да кереп чыгабыз, балаларның уңышлары белән дә бүлешәбез, бер бетмәс өйдөгә эшлөрдән да зарланышып алабыз... Аннан: «Исән-сау гына булуйк!» – дип төгәллөп куябыз. Инде башта бер генә уй кала: тизрәк йомшак-жылы караватка кайтып авасы иде!

Иртәнге дүрттә дискөтүклөрдә ут яндырып биергә хыялланган супер дөртлө Бәдри-Жәлилова унберенче ярты дигәндә өенә кайтып та утыра.

«Мин сине иртән генә көткәнием», – ди берәү. Көлә ачуны китереп... Ә мин сюрпризом! Пелүс утыз эсселеге белән кыздырган майдан соң килгән салкын июнь шикелле! Төн уртасында авыз ерырга да кирәкми. Минем дөртлө Бәдри үз урынында! Тик менә дәрман гына...

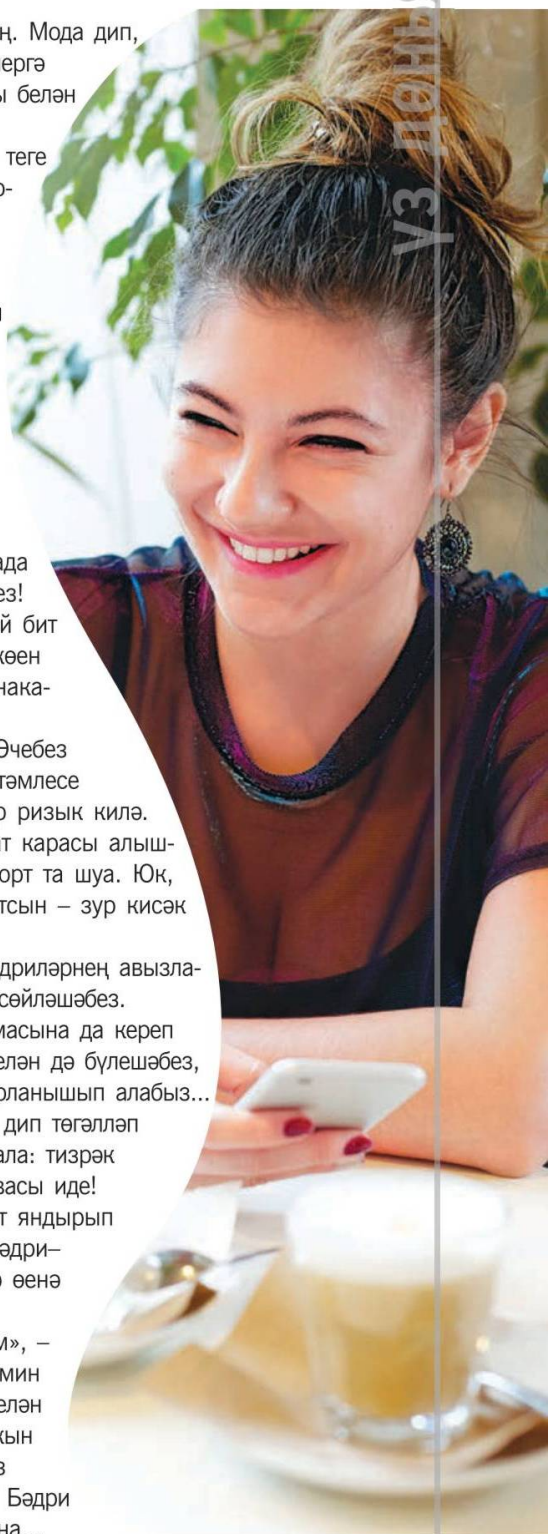

Фото: ru.freepik.com

ЖӘЙГЕ ВИРУСЛАР

Жәйнең уртасы! Яллар, сәяхәтләр чоры. Күңелле сәфәрләрдән бары матур хисләр, яңа тәзсирләр генә алып кайтасы килә. Ләкин жәй ул романтикага гына түгел, төрле инфекцияләргә һәм йогышлы чирләргә дә бай. Табигатьтән, елга-күл, диңгез буйларынан авыру-чир түгел, бары матур хатирәләр генә ияртеп кайтыр өчен, бу чорда аеруча саграк булырга кирәк.

Татарстан Республикасы
Сәламәтлек саклау
министрлыгының йогышлы
чирләр буенча штаттан тыш
баш белгече, Казан дәүләт
медицина университетының
балалардагы йогышлы
авырулар кафедрасы
доценты, медицина фәннәре
докторы
Халит ХАЕРТЫНОВ.

Бу мөһим! Кичекмәстән дөва билгеләнмәсә, эч китү һәм косу аркасында организмда сусызлык башлана, тоз һәм минераллар балансы бозыла. Кайчагында инфекцияләр аркасында реактив панкреатит та башлануы ихтимал.

Дәвалау чаралары инфекцияләргә юк итү, организмдагы су һәм электролитлар балансын, эчәктәгә дәрәжә микробларны торгызуга юнәлдерелгән.

ЖӘЙ КӨНЕ НИНДИ ИНФЕКЦИЯЛӘР КӨЧӘЯ?

Беренче урында эчәклекнең эшчәнлеген бозучы инфекцияләр: сальмонеллез, ротавирус, аденовирус, энтеровирус, дизентерия тора. Болар организмга пычрак куллар, су һәм ризык аша керә.

Икенче урында талпаннар йоктырган инфекцияләр: энцефалит, боррелиоз. Өченче урында респиратор вируслы чирләр. Ничек кенә сәер тоелмасын, жәй көне дә ОРВИ, грипп, жыл чәчәге, кызамык белән еш авырыйлар. Респиратор вируслар, нигездә, һава-су тамчылары, предметлар аша йога. Дүртенче урында тычкан бизгәге. Табигатьтә, дачада, ял йортларында әлегә жәнлек тизәкләреннән күтәрелгән тузан аша йога торган бик мәкерле чир ул.

Бишенче урында пычрак сулы елга-күлләрдә, бассейннарда коенганда иярүче йогышлы чирләр: мәсәлән, лептоспироз булырга мөмкин.

ИНФЕКЦИЯЛӘРДӘН НИЧЕК САКЛАНЫРГА?

Жәй көне кешеләр күбрәк эчәклек инфекцияләргә белән авырый. Югыйсә аларны кисәтү чаралары үтә дә гади һәм һәркем башкара алырлык.

- Кулларны сабынлап ешрак ю.
- Жәмәгать транспортынан төшкәннән соң, халык күп урыннарда булганда кулларга антисептик сиптерү.
- Пычрак куллар белән авыз-борынарда кагылмау.
- Жиләк-жимеш һәм яшелчәләргә бары тик яхшылап юып кына ашау. Калын кабыклы, киптерелгән жиләк-жимешләргә содалы су белән юу һәм соңыннан кайнаган су белән чайкату; кайнамаган су эчмәү.
- Ризыкларның саклану срокларына игътибарлы булу, тиз бозыла торганын бары суыткычта саклау.
- Су коенганда авыз-борында су керүдән саклану;
- Пычрак сулыкларда коенмау.

ЭЧӘКЛЕК ИНФЕКЦИЯЛӘРЕН ЙОКТЫРУНЫҢ БИЛГЕЛӘРЕ

Эчәклек инфекцияләргә, гадәттә, бик тиз башлана. Тән температурасы 38–39 градуска кадәр күтәрелә, баш авырта, хәлсезлек күзәтелә.

Эч китә. Тәрәт сулы, анда эшкәртелмәгән ризык кисәкчәләргә күренә. Эч китү көнгә бик күп тапкыр кабатлана. Бу вакытта эч бик каты авырта, авырту дулкын-дулкын булып уза.

Бактериаль инфекция белән авырганда тәрәттә кан да күренергә мөмкин.

Вируслы инфекцияләр исә эч китүдән тыш, агулану билгеләре: аппетит булмау, күңел болгану, укшыту, костыру белән бергә уза.

АВЫРГАНДА НИЧЕК ТУКЛАНЫРГА?

Эчәклектә йогышлы чирләр булганда жиңел үзләштерелә торган ризыкларга өстенлек бирелә. Беренче тәүлектә су эчү режимын саклап, ашауны киметергә кирәк. Бу ялкынсынган эчәклеккә ял бирерәк.

Көн дәвамында кечкенә порцияләр белән ашлап-ашлап кына ашарга мөмкин. Ризык кайнар да, салкын да булмасын.

Майлы, ачы, борычлы, кыздырылган, клетчаткага бай, эчәклеккә газлар жыйдыра торган ризыкларны куллану тыела.

Рационның төп өлешен жиңел үзләштерелә торган углеводлар һәм жиңел аксымнар тәэмин итәргә тиеш. Болар: майсыз ит, парда пешкән котлетлар, майсыз балык, сыек ашлар, суда гына пешкән һәм изелгән боткалар, киптерелгән ак ипи һәм башкалар.

Гадәти туклану режимына акрынлап күчү.

Кадерле укучылар!
«Сорау–жавап»
сәхифәсенә сездән
сораулар кабул итәбез.
Пенсияларне билгеләү
яки хокук өлкәсенә
кагылышлы сорауларыгыз
булса, безгә юллагыз.
Аларга Россия Социаль
фонды белгечләре һәм
юристлар җавап бирәчәк.
Үзегезне борчыган
сорауларыгызны –
8 (843) 2-22-09-77
телефоны аша,
420066, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы,
2 нче йорт адресы буенча
яки
ssuum@yandex.ru электрон
адресына «Сорау–жавап»
дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга юрист
Салих ГАЙНЕТДИНОВ
җавап бирә.

Балаларымның әтисе белән биш ел элек аерылыштык. Ул балаларны тәрбияләүдә катнашмый. Ике ел элек чит ил кешесе белән таныштым. Быел ул безне үзенә яшәргә чакыра. Чит илгә яшәргә китәр өчен балигъ булмаган балаларның әтисенә ризалыгы кирәк дип беләм. Ә мин ул кешенә хәзер кайдалыгын да белмим.

1996 елның 15 августында кабул ителгән «Россия Федерациясенә керү һәм чыгу тәртипләре турында»гы № 114-ФЗда: «Россия Федерациясенә балигъ булмаган гражданы, кагыйдә буларак, Россия Федерациясеннән әтисе яки әнисенә берәрсе, уллыкка алучысы, опекуны яки попечителе белән бергә чыга», диелгән. Бала әти-әнисенә берәрсе белән бергә чыга икән, икенчесенә ризалыгы таләп ителми (әтисе яки әнисе үзенә ризасызлыгы турында гариза язмаган очракта). Димәк, виза таләп ителмәгән илгә сез бала белән әтисенә рөхсәттеннән башка да чыга аласыз. Виза таләп ителгән илгә чыгу өчен, судка мөрәҗғәгать итәргә туры киләчәк. Федераль законның «Россия Федерациясенә керү һәм Россия Федерациясеннән чыгу турында»гы 21 нче маддәсе буенча, балигъ булмаган баланың әтисе яки әнисе аның Россиядән чыгуына рөхсәт бирмәгән очракта, бу суд аша хәл ителә. Баласын чит илгә алып чыгуны тыю турындагы гариза булу-булмавын Эчке эшләр өлкәсендәге вәкаләтле орган аша белергә мөмкин. Әтисенә кайдалыгы билгеле булмаса, проблеманы бары суд аша гына хәл итәргә кала. Яисә инде милициядән аның яшәу урыны билгеле булмау хакында белешмә алыгыз. Шулай да иң беренче эш итеп, үзегез барасы илдәге таләпләрне белергә киңәш итәм.

Беренче ирем белән аерылышканда авырлы идем. Хәзерге ирем улыбызны үз исеменә яздырырга тели. Моңы баланың әтисенә ризалыгынан башка гына эшләп буламы?

Баланың әтисе исән, ата-ана хокукыннан мәхрүм ителмәгән, суд тарафыннан яшәу урыны билгесез дип табылмаган икән, бу очракта аның рөхсәте булу мәҗбүри.

Баланы үги әтисе яки үги әнисе уллыкка (яки кызыкка) алганда психологик-педагогик һәм хокукий әзерлек уз, баланың яшәу минимумын тәэмин итәлек керем булуы таләп ителми. Судка мөрәҗғәгать иткәнче, опека органынан баланы уллыкка алуның нигезләнгән булуына бәяләмә алырга кирәк. Судка гариза язганда уллыкка алучы кеше белән язылышу таныклыгы; баланың әтисенә ризалыгы яисә аның белән бер елдан артык бергә яшәмәүне раслаучы документ та беркетелә. Андый документ булмаганда, гаризада бергә яшәмәгәнлекне раслый торган дәлилләрне атарга кирәк; уллыкка алырга теләүченең сәламәтлеге хакында медицина белешмәсе; торактан куллану хокукын бирүче яки торакның хосусыйлыгын раслаучы документлар да таләп ителә.

Бер туганыбызга зур суммада әжәткә акча биреп тордык. Хәзер бу туганыбыз беркайда эшләми, бурычны да кайтара алмый. Мондый очракта нишләргә була икән?

Акчаны суд аша кайтарып алырга була. Әжәткә биргәндә аны кайтару вакытын килешмәгән булсагыз, акчаны таләп иткәннән соң, кайтару өчен 30 көн вакыт бирелә.

Беренче эш итеп бурычка биргән кешегә акчаны кайтаруын сорап хат языгыз. Хатны җибәрүегезне раслар өчен, аның описе һәм адресатка тапшырылуы турында искәрмәсе булырга тиеш. Икенчедән, әлегә туганыгызга банкротлаштыру эше ачылмаганмы яки судтан тыш кына банкротка чыгару процедурасы башланмаганмы икән ачыклагыз. Банкротлаштыру процедурасы булмаса, бурычны кайтару гомуми тәртиптә башкарыла.

Әжәт 500 меңнән артмаса, ә аны кире кайтару таләбе язмача килешүгә (әйтик, расписка) нигезләнгән булса, әлегә туганыгызның яшәу урыны буенча суд приказы чыгаруын сорап, җәмәгать судьясына мөрәҗғәгать итә аласыз. Суд приказы бер үк вакытта башкару документы да булып тора.

Сезнең очракта исә туганыгыз яшәгән район судына гариза язарга мөмкин.

ТУЙ ЭТИКЕТЫ

Туй – рәсми чара, димәк, мондый тантананың үз этикеты, үз кагыйдәләре бар. Туй әдәбе – һәр кунакны хөрмәт белән каршы алу, мәжлесе ямьле итеп үткәру һәм аны онытылмаслык бәйрәм итеп истә калдыру мөмкинлеге ул. Этикет буенча белгеч Айсылу ГАРИПОВА киңәшләре.

Туй күлмәге

Туйда кәләшнәң киеме төп игътибар үзәгендә. Туй этикеты буенча кәләш ак төстәге күлмәк сайларга тиеш. Ул төрле фасонда булырга мөмкин, әмма киң, озын итәкле күлмәкләргә өстенлек бирелә. Тантаналы күлмәкләр өчен, гадәттә, ефәк, парча, атлас, сатин кебек ялтыравыклы, авыр тукумалар кулланыла. Стразлар, мәржәннәр белән чигелгән күлмәкләр дә килешле.

Кияү егетенең костюмы

Кияү җитди һәм зәвыклы итеп киегән булырга тиеш. Кара, кие зәңгәр, соры төстәге, эшлекле стильдәге костюм, ап-ак күлмәк, кара туфли – төп дресс-код. Галстук артык бизәксез булсын. Жилет костюм тукумасыннан тегелсә яхшы, төсө башка булса да ярый. Классик каеш аялы тупас булмасын. Костюм якасына тагылган кәләш гөлләмәсә төсөндәге кечкенә генә чәчәк үзенә бер зәвык өстәчәк.

Кәләшнәң дус кызлары

Кызлар өчен төп кагыйдә: кәләш ак күлмәк кия икән, ак төстәге киёмнәр кимәгез. Кәләш башка төстәге күлмәк сайлаган икән – шул төс «тыйелган» төскә әйләнә. Шулай ук аксыл һәм соры төсләр дә бу исемлектә. Искәрмә бары шаһидә (свидетельница) өчен: ул ачык төстәге күлмәк кия ала. Туйда дресс-код таләп ителсә, бу хакта чакыру кәгазендә языгыз. Һәр стильнең үз фасоны бар, ләкин гади, зәвыклы дизайн сайлау – иң отышлысы.

Үбешү

Туй – кешеләрнең күз алдында уза торган тантаналы бәйрәм. Шуңа күрә үбешү, бигрәк тә мәжлес вакытында, тыйнак, туйны төшергән камера өчен генә булырга тиеш. Озаклап үбешү урынсыз.

Тост

Этикет кагыйдәләре буенча беренче тостны кәләшнәң әти-әнисе әйтә. Бу – күптәнге гадәт. Барлык тостлар басып әйтелә, кияү белән кәләш тә шушы мизгелдә басып тыңлап торырга тиеш.

Туйда – балалар

Бу – мәжлеснең мөһим бер оештыру мәсьәләсе. Туйда балалар да булу уйланылган икән, аларның исемнәрен чакыру кәгазендә аерым языгыз. Алар өчен аерым ял зонасы, махсус меню, анимация оештырсагыз тагын да яхшы. Әгәр туйда өлкәннәр генә булырга тиеш дип уйлыйсыз икән, бу хакта алдан ук кунакларга хәбәр итегез. Балалар бәйрәм вакытында әти-әнисенәң дә, башкаларның да игътибарын читкә алып китәргә мөмкин. Шуңа күрә кайбер парлар: «Безнең туй – өлкәннәр өчен генә», – дип ачыктан-ачык әйтәләр. Бу һич тә әдәпсезлек билгесе булып саналмый.

Кунаклар өчен кагыйдәләр

Чакыруга җавап бирү – мәҗбүри. Килү-килмәвегез турында кимендә ике атна алдан хәбәр итегез. Туйда дресс-код каралган икән, моңа игътибарлы булу мөһим. Бу – яшьләргә карата ихтирам күрсәтү билгесе. Әгәр чакыру кәгазендә язылмаган икән, үз белдегегез белән пар алып килмәгез. Бу – яшьләргә икеләтә мәшәкать, «кунак» та үзен артык итеп хис итәргә мөмкин.

Бүләкләр

Нәрсә бүләк итәргә? Бу хакта турыдан-туры сорагыз! Хәзер акча бүләк итү – гадәти күренеш. 100 парның 99 ы моңа шат кына булачак.

Иң зур рәхмәт – сезнең катнашу

Сезнең елмаю, алкышларыгыз, бәйрәмдә актив катнашуыгыз – пар өчен иң зур бүләк. Алар өчен бу көн гомерлек хатирә.

Фото: Марина Мартюшева

ЧАГЫШТЫРУ

Башка хатын-кыз белән чагыштыру – мөнәсәбәтләрдә авыр темаларның берсе. Әгәр партнерыгыз сезне еш кына «икенче сорт» итеп күрсәтә, башка хатын-кызлар белән чагыштыра икән, бу үзгәртеп ышаныч бетү, үзбәяң төшүгә генә китереп калмый, хәтта эмоциональ яра ясарга, үпкә хисе тудырырга да мөмкин. Ир-атларның бу адымга ни сәбәплә баруларын, мөнәсәбәтләргә моның йогынтысын һәм бу хәлне үзгәртү өчен нәрсә эшләргә кирәген аңлатырмын.

Ир-атлар ни өчен чагыштыра? Әйдәгез, сәбәпләр исемлеген карап узыйк әле.

■ Үз-үзгәртеп ышаныч булмау аркасында. Тормыш иптәшен еш кына башка хатын-кызлар белән чагыштыру. Кайбер ир-ат үзгәртеп үк ышанычсызлык хисләре кичерә, комплекслар белән җәфалана. Кимсетү аңа үзбәясен күтәргә ярдәм итә. Бу – баналь күренеш, әмма актуаль.

■ Социаль нормалар. Җәмгыятьтә «идеаль хатын-кыз» стереотиплары бар. Әлеге кысаларга ышанган һәм үз парларыннан шушы стандартларны таләп иткән ир-атлар да еш очрый. Бу бигрәк тә фильм-нарда – камера каршында нинди генә рәвешләргә кереп, ир-ат күзгә кызыктырган хатын-кызлар образын үзгәртеп сөндүргән ирләр мисалында күренә.

■ Аралаша белмәү, коммуникация начар булу. Кайбер ир-ат үзгәртеп фикерен һәм хисләрен дөрес итеп белгертә белми.

■ Чагыштыру – мөнәсәбәтләрдә проблемалар булу билгесе дә. Бәлки, ирегез нәрсәдәндер канәгать түгел һәм шул рәвешле үзгәртеп белгән ысуллар белән игътибарыгызны җәлеп итәргә тырышадыр. Иң еш очрый торган сәбәпләрнең берсе ул. Аларга бу чагыштыру мотивация бирү кебек: алга үсеш өчен этәргеч булып тоела. Чөнки шундый ук чагыштыруны ул эти-әнисеннән алган, алар да нәкъ шулай чагыштыру аша аны тәрбияләгәннәр.

Әгәр дә ирегез сезне башка хатын-кызлар белән чагыштыра икән, әкрән генә дөрес һәм тынычлык саклап, түбәндәгечә эшләргә кирәк.

● Хисләрегезне ачыклагыз. Нәрсә тоясыз: ачу, нәфрәт, үпкә, моңсулык, күңел төшенкелеге...

Әлеге хисләргә тоюны нормаль күренеш дип кабул итегез. Ул ирегез белән ачыктан-ачык сөйләшәргә ярдәм итәр, һичьюгы, иң башта үз-үзгәртеп белән сөйләшегез.

● Бу проблема турында ирегез белән сөйләшегез, һәм ул «мин» хәбәр аша алып барылсын.

Мәсәлән: «Мин үземне түбәнсетелгән, кимсетелгән итеп хис итәм», «миңа оят, үземне кадерсез итеп тоям». Бу алым сезне бер-берегезне туры гаепләүдән, конфликттан саклый. Мондый сөйләшүдән соң ирегез үпкәли икән, манипуляциягә бирешмәгез.

● Шәхси чикләрегезне куегыз. Партнерыгыгызга ныклы тон белән мондый чагыштыруларның урынсызлыгына түгел, ә сезгә карата мөмкин булмавын, рөхсәт итмәвегезне белгертәгез. Мәсәлән: «Башка хатын-кызлар белән чагыштыру ошамый, мин каршы, әгәр ниндидер тәкъдим яки теләкләрең булса, чагыштырмый гына әйтә торган бул. Безнең мөнәсәбәтләрнең хөрмәт һәм аңлашулардан торучан теләм», дип әйтәгез.

● Конкрет мисаллар китерүен сорагыз. Кайвакыт ир-атлар сүзләренен, чагыштыруларының күңелгә тигәнән аңлап бетермәскә дә мөмкин. Шуңа күрә, мондый чагыштырулар булганда, нәрсәне күздә тотуларын сорау сезгә ярдәм итә ала. Сораулар аша ирегез, сүзләренә анализ ясап, алга таба фикерен дөресрәк җиткерергә өйрәнәчәк.

● Үзбәягезне партнерыгыз фикеренә бәйсез рәвештә үстерергә тырышыгыз. Башкалар фикеренә бәйлә булудан чыгыгыз – яраткан шөгылегебезне табыгыз, спорт белән шөгылләнәгез, биегез, җырлагыз, кул эшләренә өйрәнәгез. Алар үзгәртеп ышаныч булдырырга, чагыштырулардан өстен калырга ярдәм итәр.

● Ярдәм сорагыз. Әгәр дә бу хәл үзгәрми, һаман ирегез тарафыннан басымны тоясыз, үзгәртеп яклау авырлашканнан-авырлаша бара икән, белгечкә мөрәҗғәгать итегез, шәхси терапиягә барыгыз. Гаилә психологиясендә шундый кагыйдә бар: гаилә әгъзаларының берсенең үзгәрүе, икенчесенең үзгәрүенә китерә.

● Ныклап уйлагыз: бу мөнәсәбәтләр сезгә кирәкме? Алдагы күрсәтмәләрдән соң да үзгәрешләр юк икән, гомумән, бу кеше янәшәсендә калу-калмау турында да уйланырга кирәк була. Шуны аңлау мөһим: сәламәт мөнәсәбәтләр бер-берең хөрмәт, уртак нәтиҗә өчен үсеш, үзгәрешләр аша төзәлә. Үзгәреш һәм үсешкә әзәр түгел икән, ул чыннан да синек кеше микән?

ИСТӘ ТОТЫГЫЗ: сез уникаль һәм бердәнбер, сезнең хисләрегез, эчке кичерешләрегез мөһим.

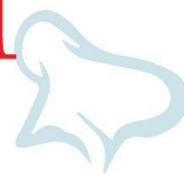
Беркемгә дә үзгәртеп кимсетергә, бәягезне төшерергә, үз көчегездә икеләнергә юл куймагыз.

Яратып, Илүзә ӘМИНОВА,
психолог-коуч

Жиләкле ревани

Ревани – төрек татлысы. Анысы жыләктән генә түгел, кара карлыган, чия, кура жыләге белән дә әзерләргә мөмкин. Бусагада көтелмәгән кунаклар булып, нәрсә белән сыйлыйм үзләрен дисәгез, танылган блогер Рәфис АТАКАЗОВ өйрәткән менә шушы рецептны искә төшерәгез.

Бик кызыклы һәм киңкырлы шәхес ул Рәфис. «Атаказов» аның тәхәллүсә дип уйласагыз, ялгышасыз. Бу аның чын фамилиясе. «Безнең Шыгырданда (Рәфис Чувашиянең Шыгырдан авылыннан) әле моннан да кызыклырак фамилияләр дә бар. Минем әби кияүгә чыкканчы Калайбашева булган энә», – ди ул. Әгәр заманында интернетта аның «Сагынам, сагынам да...» дигән видеосы вирус кебек таралмаган булса, бәлки әле татарның мондый блогеры булмас та иде. 2017 елда курсташлары белән очрашу алдыннан бергә укыган дуслары өчен генә яздырган була Рәфис аны. Ә үзе блогер дигән сүзгә бөтенләй яратмый. Кечкенәдән артист булырга хыяллана. Казан мәдәният институтына имтиханнар биреп, бәхетен дә сынап карый... Армия хезмәтенән соң Чаллы педагогика колледжына укырга керә. «Колледжга кереп, университет тәмамлап чыктым, – ди Рәфис, – чөнки ул елларда әлеге уку йортын Казан дәүләт педагогика университетының филиалы иттеләр». Берара мәктәптә эшли, соңрак туйлар, мәңжлеләр алып бара. Хоббилары күп аның. Борынгы әйберләргә реставрацияләү белән мавыга, дизайнер осталыгы да бар. Шулай да иң яраткан эше – тәмле ризыклар әзерләү. «10 яшемнән үк «мәңгелек ут» янында бит инде мин», – дип көлдәрә ул. Камыр ашларын да, итле ризыкларны да жанын биреп, фантазиясен кушып пешерә. Рәфис тәкъдим иткән бу десертны сез дә әзерләп карагыз әле. Чәй янына бик тәмле була.

Кирәк

(камыр өчен):

200 г йогурт; / 200 г үсемлек мае;
3 йомырка; / 200 г шикәр комы;
200 г маннй ярмасы; / 130 г
(1 стакан) он; / 10-12 г камыр
көпшәкләндергеч; / бер кап ваниль
шкәр; / ярты лимон кабыгы.

Ширбәт өчен:

500 г жыләк; /100 мл су; / 100 г
шкәр комы; / 1-2 аш кашыгы лимон
суы.

Эш барышы

■ Лимонны урталай бүлеп, яртысының суын сыгабыз, ә яртысының сары кабыгын вак угычтан уабыз.

■ Кәстрүлгә су белән шикәрне салып, лимон суы өстибез һәм кайнатырга куябыз.

■ Жиләклерне юып, блендер белән издерәбез.

■ Ширбәткә издерелгән жиләклерне салып, кайный башлау белән уттан алабыз.

■ Йомырканы тирән савытка сытып, шикәр комы белән күпәртәбез.

■ Аерым савытта он, манний, ванилин, камыр көпшәкләндергечне кушып, азлап-азлап кына күпәртелгән йомыркага салып туглыйбыз.

■ Ахырдан камырга йогурт белән май өстибез. Барысын да сак кына болгатабыз.

■ Камырны төбенә майлы пергамент җәелгән табага бушатып, өстен тигезлибез. Бисквит 180 градуста 30–35 минут пешә.

■ Мичтән алуга, кыйгач шакмаклап кисәбез, өстенә жиләкле ширбәтне ағызабыз. Суынган бисквитны бер-ике сәгатькә суыткычка куеп торабыз.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

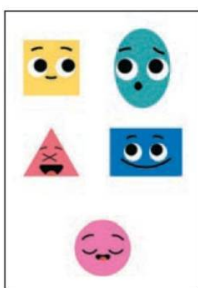
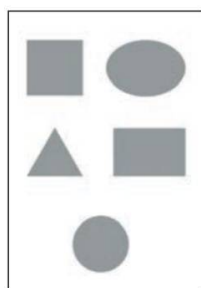
Фото: Анна Арахамия. Видео: Лилия Гәрәева.

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>

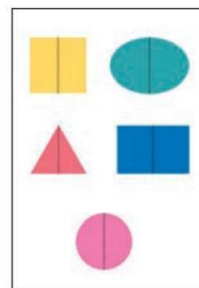

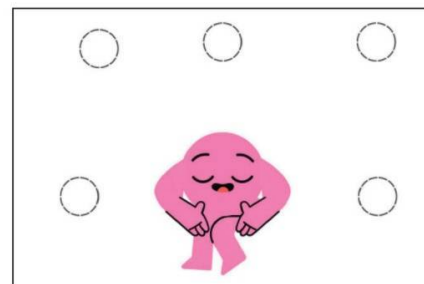
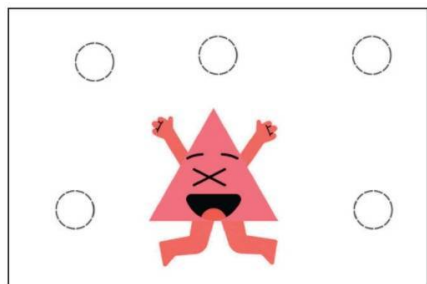
Бу биремнәр 2 яшьтән 4 яшькәчә балаларга кызыклы булыр. Алар формаларны аерырга, чагыштырырга, детальләргә игътибар итәргә өйрәтә, вак моториканы үстерергә булыша. Биремнәрне бала үзе генә дә башкара ала. Икәү бергә уйнасагыз, күчелләрәк. Бу вакытта фигураларның исемнәрен атасагыз, фантазияне дә кушып, кайсы фигураның нәрсәне хәтерләткәннен бергәләп уйласагыз, уен тагын да нәтижеләрәк булачак. Һәрбер бирем – уен ғына түгел, ә логиканы үстерүгә, игътибарны арттыруга, күз белән күргәнне кабул итә белүгә таба ясалган бер адым. Сөзгә бала тәрбияләү кебек катлаулы эштә уңышлар теләп, **Камилә ДИМӨХӘММӘТОВА.**

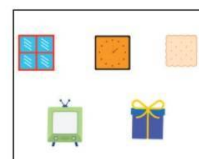
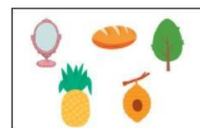
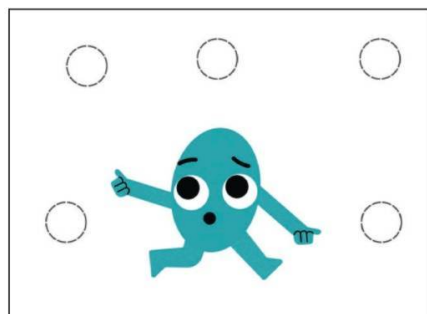
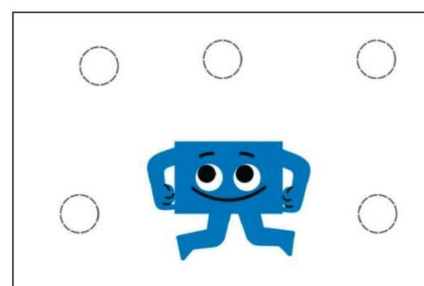
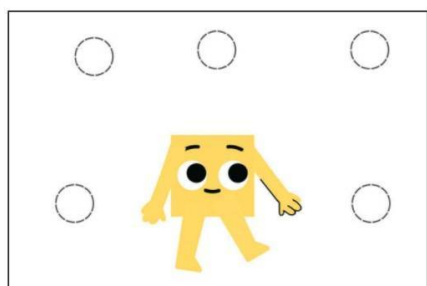
■ Геометрик фигураларны аларның күлгәләре белән тоташтыру. Болар баланы предметларның охшашлыгын һәм аермасын күрергә өйрәтә.

■ Бу уен баланың фикерләү һәм анализлау сәләтен үстерә. Фигураны сызык буенча кисәргә һәм детальләрене бутарга кирәк. Бала фигураны яңадан җыйсын.

■ Охшаш формалы предметларны чагыштыру. Әлеге бирем ярдәмдә без баланы белгән белемнәрен тормышта кулланырга өйрәтәбез. Предметларны кисегез (аларга ябышкан тасма да беркетергә була. Ябышкан тасманың икенче ягын формалар төшерелгән биттәге түгәрәкләргә ябыштырырга кирәк). Предметларны бутагыз һәм баладан аларны формасы белән туры килә торган фигуралы биткә ябыштыруын сорагыз.

БАЛАЛАР СӨЙЛӘШӘ

Булат, 4 яшь.

Сүзен тыңламаган өчен әнисе аны почмакка бастырып куйган. Булат минут саен борыла да:
– Булдымы инде? Китсәм жарыймы? – дип сорый.
– Булмады әле! – ди әнисе. – Тагын бераз басып тор!
– Гомерне әрәмгә уздырам бит! – ди Булат, еламсырап.
Әнисе көлеп жибәргәнән үзе дә сизми кала. Каян сүзләрен тапкан диген!

Зәлия, 3 яшь.

Абыйсы белән көбестә салаты ашап утыралар.
– Без синең белән ике көжә, – дип шаярта абыйсы.
– Син – көжә, ә мин – йомшак куян, – дип ачыклык кертә Зәлия, чөнки аны әнисе гел «йомшак куяным», дип сөя.

Сальма, 3 яшь.

– Кызым, бер сүзне тыңламыйсың, – дип әрли әтисе тиктормас кызын. – Утыр дисәм, торып чабасың. Кил дип чакырсам, утырасың...
Башыңда нәрсә соң синең?
– Баш мие, – дип җавап бирә Сальма бик белдекле генә итеп. Ни дисең, дәрәс әйтә бит!

Ирек, 7 яшь.

– Улым, миңа торырга булыш әле, кулыңны бир, – ди әнисе, диваннан күтәрелгәндә улын ярдәмгә чакырып.
Ирек йөгереп килеп бераз карап тора да:
– Әни, сине күтәрергә фил кирәк бит! – дип ярып сала.

Кучкар. Активлыкка өнди торган энергияле ай. Яңа проектларга алынырга туры килер, моңа әзер булып торыгыз. Гаиләдә исә вакытлыча каршылыklar килеп чыгуы ихтимал, сабыррак булырга туры килер. Ачыктан-ачык сөйләшеп, конфликтларны уңай хәл итәрсез.

Үзгөзбозау. Финанс ягыннан көтелмәгән уңыш елмаер. Күптәннән хәл ителмәгән эшләргә, борчып торган проблемаларны чишәргә өчен уңай вакыт. Романтик хисләр өстенлек итәчәк. Ялгыз Үзгөзбозаулар игътибарлырак булсын, сезгә насыйбы якында гына йери.

Игезәкләр. Яңа элементлар урнаштыру, яңа дуслар табу җиңел булчак. Айның энергиясе аралашуга, активлыкка этәрә торган. Ләкин сүзләр белән сак булыгыз, үти алмый торган вәгъдәләр бирмәгез, берәүне дә ышандырмагыз. Яңа белем алу мөмкинлегеннән баш тартмагыз, ул сезнең өчен файдалы булыр.

Кысла. Финанс ягыннан уңышлы ай. Тик керемнәр белән бергә чыгымнар да ерак йөрми, бюджетыгызны дәрәс планлаштырыгыз. Якыннарыгыз белән аралашканда хисләрегезне яшермәгез, араларыгыз жылынып китәр.

Арыслан. Игътибар үзәгендә булырсыз. Фикердәшләр табарсыз. Лидерлык сыйфатларыгыз ачылыр. Үз мәнфәгатьләрегезне чиккә куеп, башкаларны күбрәк кайгыртырга туры килчәк. Яңа эш тәкъдим итсәләр, баш тартмагыз.

Сәмбелә. Үзегезне кайгыртырга өйрәнгез. Сәяхәткә бару мөмкинлеген карагыз. Медитация, табигатьтә йөрү, якыннарыгыз белән аралашу да җиңеллек бирер. Эш урынында сезгә хәерхәллы булмаган кешеләр бар, планнарыгызны читләр белән бүлешмәскә тырышыгыз.

Бизмән. Социаль активлыгыгыз артчак. Кешеләр арасына чыгу, иҗтимагый чараларда катнашу, күбрәк аралашу яңа идеяләр өчен җирлек бирер. Команда белән башкара торган эшләр уңышлы килеп чыгачак. Финанс ягы тотрыклы түгел, зур чыгымнарны кичектереп торыгыз.

Чаян. Карьера үсеше һәм зур эшләр көтә. Мондый мөмкинлекләр гел булмый, кулдан ычкындыра күрмәгез! Конкуренция, сезгә аяк чалырга тырышучылар табылып, андый хәлләргә дә әзер булырга кирәк. Рухи көч бирә торган кешеләр белән күбрәк аралашыгыз.

Укчы. Үсеш вакыты. Яңа эшкә өйрәнү, яңа белем алу өчен кулай чор. Мөмкинлегегез булса, сәяхәткә барып кайтыгыз, ул яңа хисләр белән баеп, уйларыгызны тәртипкә салырга булышыр. Документлар белән эш иткәндә аеруча игътибарлы булыгыз, хаталану ихтималы зур.

Кәҗәмөгез. Финанс ягыннан уңыш елмая: хезмәт хақына өстәмә алырсыз яки башка бер керем чыганагы барлыкка килер. Гаиләгезне гел икенче планга куюыгыз аркасында шәхси өлкәдә проблемалар булуы бар. Ачыктан-ачык сөйләшеп, барысы да җайланыр.

Сукояр. Эшлекле мөнәсәбәтләр беренче планда булыр. Яңа идеяләрегез булса, аларны тормышка ашырыр өчен хәзердән үк керешегез – иң кулай вакыт. Артык хисләргә бирелүдән сакланыгыз, алар эшләргә комачаулы. Үз сүзегездә ныграк торырга туры килер.

Балыклар. Вакытны дәрәс итеп бүлү бәлу һәм дисциплина – уңышка ирешүнең сере менә шушылар. Сәламәтлегегезне күбрәк кайгыртырга тырышыгыз, ял итегез, табигатькә чыгып керегез. Финанс ягы тотрыксыз, чыгымнардан сакланыгыз.

йолдызнамә
июль

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзәрләде.

ХӨРЛЕК РУХЫН ТОЕП...

Рәссамнарның һәркайсы теге яисә бу шәһәрне сәнгати итеп үзенчә күзаллый. Шуңа күрә бер үк шәһәр күренеше язылган картиналар да төрлө: кайберләрендә ул шәһәр моңсу һәм яңгырлы, башкаларында – көләч. Күпләр үз диварларын диңгез хозурлыгы тасвирланган әсәрләр белән бизәргә ярата, андый хезмәтләрне ижат итүчеләр аз түгел. Диңгезләр стихиясе гасырлар буге дөнья ижатчыларының илһам чыганагы булып торган. Тик шулай да бу темадагы иң талантлы импрессионист татар рәссамнарыбыз берничә генә. Шуларның берсе – Чаллыда туып ижат итүче рәссам Наил Галимов. Аның киндерләрендә сурәтләнгән шәһәрләр, диңгезләр һәрчак кояш нурларында коена, шуларны үз күзләрең белән күрү өчен тиз арада сәфәргә жыена ук башларга мөмкинсең! Шактый күләмле әлегә әсәрләр мегаполис рухына тәңгәл. Рәссам аларны мастихин ярдәмендә буяу япмалары кулланып яза.

– Казанга килгәч, әнием әйтүенчә, «мин бу вокзалны ясаячакмын әле», дигәнмен. Миңа ул чакта 4 яшь булган. Ясадым да мин аны, тик ул рәсем сакланмады. Рәссам буларак формалашуым чын классика инде: 6 яшемнән балалар сынлы сәнгать мәктәбенә киттем. 1999 елда Яр Чаллы дөүләт педагогика институтының сынлы сәнгать-графика факультетын тәмамладым. Сәнгати караш, гуманитар мәгълүматлар белән кызыксыну, хезмәт сөючәнлек – этием Нурислам Гарифжан улыннан. Ул бик укымышлы, тыйнак кеше иде, рәсемнәр ясады, агачтан сыннар уйды, алтын куллы

оста иде. Әнием Нәкыя Габделхәй кызы – финансист. Калган сыйфатларым газиз әниемнән.

Бүген дә туган шәһәрәмдә яшәп ижат итәм, гаиләдә ике ул үстердек. Моңа кадәр рәссам Р. Н. Сәлахетдинов житәкчелегендә Сургут Жәмигъ мәчете, Колшәриф мәчете фасадын, интерьерларын бизәүгә өлеш керттем. Күп картиналар язам. Хис-тойгыларым, дөньяны позитив кабул итүем шәһәр пейзажларымда чагылыш таба. Һәрбер детальне артык конкретлаштырып язучы ысулын ошатмыйм. Барысын да гомумиләштереп язарга яратам. Меңнәрчә нәзек штрихлардан торучы нәфис язмалар минем өчен түгел. Күләмле буяу япмалары миңа гажәеп хөрлек хисен бирә. Тәэсирләр һәм динамика – минем күңел менә нәрсәләргә таяна. Күп сәяхәт итәм. Казан, Мәскәү, Санкт-Петербург, Сочи, Прага, Милан, Цюрих, Истанбул... искиткеч матур калалар! Аларның архитектура акцентларын күптән барладым инде. Буш вакытымда спорт белән шөгыльләнәм, балык тоту белән мавыгам. Ижатым уңышлы, картиналарым популяр. Алар инде Россия, Европа, АКШ, Кытай дөүләтләрендәге шәхси һәм корпоратив коллекцияләрдә саклана, – ди Наил Нурислам улы.

Сынлы сәнгатьне сөючеләр шушы талант иясенә гажәеп әсәрләренә сокланып туймый! Киндерләрендәге диңгез-океаннарның күптөсмерле дулкыннары, табигать куәте, су өсләрендәге яхталар, киң офыklar, борынгы калаларның кабатланмас образлары үзләренә әсир итә!

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

Наил Галимов

«ТАТМЕДИА» БАСМАЛАРЫ МАРКЕТПЛЕЙСЛАРДА

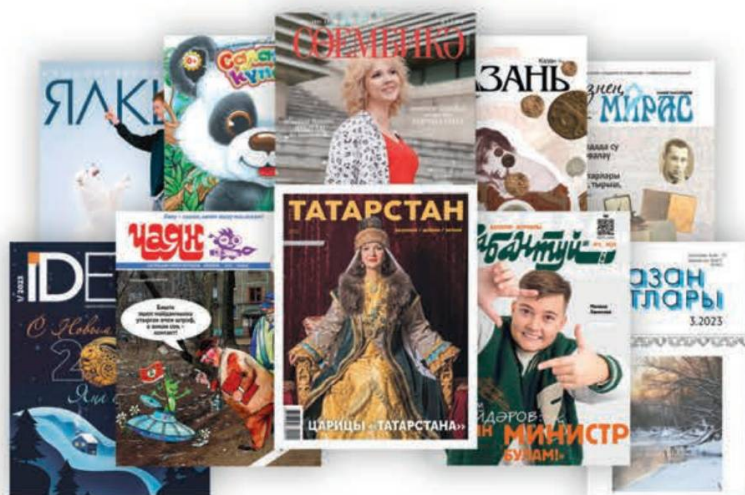
БЕЗНЕ НИЧЕК ТАБАРГА?

Q ТАТМЕДИА →

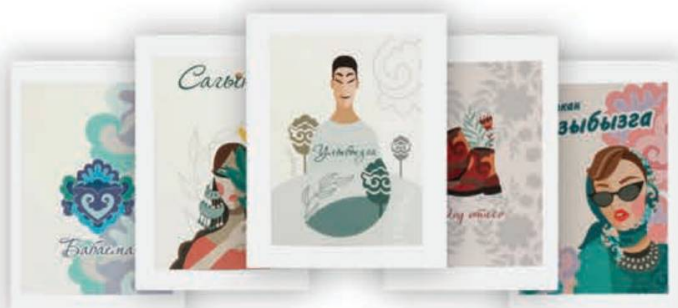
КИТАПЛАР

ЖУРНАЛЛАР

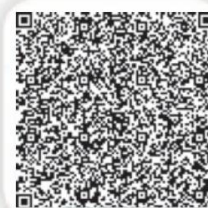
ТӘБРИКЛӘМӘЛӘР

OZON

Я М Market

WILDBERRIES

Реклама. 16+. АО «ТАТМЕДИА». Адрес: 420066 Казань шәһәре, Декабристов ур., 2 нче йорт. ГРН 1071690057834.

